

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ**

**5111600 – Миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими
таълим йўналиши негизидаги:**

5A111601 – Ижтимоий гуманитар фанларни ўқитиш
методикаси (Маънавият асослари)

**Магистратура мутахассислигига кирувчилар учун
махсус (ихтисослик) фанларидан**

ДАСТУР

Тошкент - 2020 й.

Аннотация

Дастур 5A111601 - Ижтимоий гуманитар фанларни ўқитиш методикаси (Маънавият асослари) магистратура мутахассислигига кирувчилар учун 5111600 – Миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими таълими йўналишининг 2016/2017 ўқув йилида тасдиқланган ўқув режасидаги асосий фанлар асосида тузилган.

ТУЗУВЧИЛАР:

Ўтамурадов А. – ЎзМУ, Миллий ғоя ва ҳуқуқ таълими кафедраси мудир, ф.ф.н., профессор.

Дастур Ижтимоий фанлар факультетининг 2020 йил __ июндаги № __ сонли Кенгаши йиғилишида муҳокама қилинган ва тасдиқлашга тавсия этилган.

КИРИШ

5111600 – Миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими таълими бакалаврият таълим йўналиши – нафақат мамлакатимиз идеасферасидаги муаммоларни ҳал этишда, балки таълим ва касб соҳаси нафақат назарий ёндашувлар ва ғоялар балки тўғридан-тўғри амалиётнинг устуворлиги билан бошқа таълим йўналишларидан ажралиб туради. Бу ҳолат маънавият соҳасидаги профессионал кадрларни тайёрлаш жараёнида машғул бўлган профессор-ўқитувчилар ва бўлажак амалиётчи педагог ходимлари - талабалардан назарий ва амалий машғулотларнинг уйғунланишига ижодий ёндошиш ва мустақил таҳлил қилиш маҳоратини эгаллаш талабини қўяди.

Таълим йўналиши негизидаги мутахассисликларнинг вазифаси - талабаларнинг - мафкураларнинг жамият, давлат тараққиётидаги аҳамияти; миллий ғоянинг шаклланиш тарихи ва унинг намоён бўлиш хусусиятлари; миллий ғоянинг шаклланиш тарихи, унинг намоён бўлиш хусусиятлари; миллий ғоянинг умуммафкуравий жараёнлар билан боғлиқлиги; сиёсий партияларнинг мафкуравий жараёнлар ривожидеги ўрни; геосиёсат ва мафкуравий полигонлар; дунёнинг мафкуравий манзараси; глобаллашув ва мафкуравий жараёнлар; Ўзбекистондаги мафкуравий жараёнлар ва миллий ғояга эҳтиёж; миллий ғоянинг миллий негизлар ва умумдемократик принципларга асосланиши; Ўзбекистон мустақил демократик тараққиётида миллий ғояга эҳтиёжнинг ортиши; Ўзбекистон мустақил демократик тараққиётининг миллий ғоя концепцияси билан боғлиқлиги; инсон эркинлиги, ҳуқуқ ва манфаатларининг миллий ғояда акс этиши; миллий ғоя негизларини асраб-авайлаш, уни ҳимоя қилиш шарт-шароитлари ва омиллари; миллий ғоянинг ўзига хос хусусиятлари, ривожланиш механизмлари ва воситалари; миллий ғоя - миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик тамойили; маънавиятга таҳдидларнинг олдини олишда миллий ғояга таяниш зарурати; ёт ва зарарли ғояларнинг кўринишлари, уларнинг олдини олишда миллий ғоянинг ўрни ва аҳамияти; дунёдаги мафкуравий курашлар шароитида миллий ғоянинг зарурлиги; ёшларда турли таҳдидларга нисбатан огоҳлик ва даҳлдорлик туйғуларини тарбиялаб бориш; ҳамда илғор педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда билимларини ошириш ва кўникма ҳосил қилишдан иборатдир.

5111600 – Миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими таълими таълим йўналиши негизидаги 5A111601 - Ижтимоий гуманитар фанларни ўқитиш методикаси (Маънавият асослари) магистратура мутахассислигига қиравчи талабалар учун таълим йўналиши ўқув режасига асосан умумқасбий ва ихтисослик “Ижтимоий фалсафа”, “Миллий ғоя тарихи ва назарияси”, “Маънавият асослари”, “Этномаданият”, “Глобаллашув асослари”, “Миллий ғоя ва миллатлараро муносабатлар”, “Жаҳон сиёсий мафкуравий таълимотлар тарихи”, “Геосиёсат асослари”, “Оила маънавияти”, “Давлат ва ҳуқуқ назарияси”, “Оила ҳуқуқи”, “Маъмурий ҳуқуқ”, “Экология ҳуқуқи”, “Халқаро ҳуқуқ” фанларидан тест саволлари шакллантирилган. Бу фанлар ўз негизида қамраб олинган маълумотлар қуйида батафсил келтирилган.

Миллий ғоя ва мафкуралар тарихи

Инсоният тарихида кишиларнинг интилишлари ва ҳаётий мўлжалларини ўзида мужассамлаштирадиган, уларни амалга оширишга, кўзланган мақсад-муддаоларга эришишга сафарбар этадиган мафкура жамиятлар ҳаётининг узвий қисми экани. Инсоният эволюцияси мафкуралар эволюцияси билан узвий боғлиқлиги. Глобал, минтақавий ва ҳудудий геосиёсатда мафкураларнинг намоён бўлиши, ўзига хос хусусиятлари, ижтимоий жараёнлар кечишига таъсирини узвий бирлик ва алоқадорликда ўрганиш, жамиятнинг эртанги куни, уларнинг ғоявий жараёнлар билан боғлиқлиги, тарихий-тадрижий ривожланишида ғоя ва мафкураларнинг ўрни.

Ғоя ва мафкураларнинг турли-туманлиги. Миллатлар ва элатлар онгини эгаллаш, забт этиш ғоявий курашнинг асосий мақсадига айланиб бораётгани. Мафкуравий манзара, ундаги ҳукмрон майллар ривожланишини, мавжуд мафкуравий таҳдидларнинг олдини олиш билан боғлиқ муаммоларни фалсафий таҳлили. Глобаллашувнинг мафкуравий жараёнларга таъсири.

Инсон, миллат ва жамият ҳаётида ғоя ва мафкурага бўлган талаб-эҳтиёжлар. Миллий ғоянинг тарихий илдизлари. Дастлабки ғоявий қарашлар ва уларнинг манбалари. Уруғ-қабилачилик даврларида қабилаларни бирлаштиришга хизмат қилган илк ғоялар ва қарашлар. Авесто –миллий ғоя шаклланиш босқичидаги муҳим манба. Эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу амал.

Миллий ғоянинг тарихий негизларидаги асосий манбалар ва ундаги илғор ғоялар. Халқ оғзаки ижоди намуналари, урф-одат ва анъаналарда қаҳрамонлик мотивлари, миллий ва умуминсоний ғоялар кўринишлари.

Ватан озодлиги йўлидаги курашларда эркинлик, озодлик, ҳамжиҳатлик, ватанпарварлик билан боғлиқ турли ғояларнинг намоён бўлиши. Ўрта асрлардаги ғоявий қарашлар тарихи ва ривожланиш хусусиятлари. Маърифатпарварлик ғоялари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари. Мустамлакачилик мафкураси ва унинг халқимиз ҳаётидаги салбий оқибатлари. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида: ғоявий-мафкуравий жараёнлар.

Миллий ғоя ва умуммафкуравий жараёнлар тушунчаларининг ўзаро муносабати, мазмун-моҳияти.

Одамлар, турли ижтимоий қатламлар, миллатлар ва элатлар онгини эгаллаш, забт этиш ғоявий курашнинг асосий мақсадига айланиб бораётгани дунёнинг мафкуравий манзарасига хос хусусиятлар, ундаги ҳукмрон майллар ривожланишини, мавжуд мафкуравий таҳдидларнинг олдини олиш билан боғлиқ муаммоларнинг фалсафий таҳлили. Мафкуравий жараёнларнинг турли хил ижтимоий гуруҳлар, қатламлар манфаатлари билан боғлиқлиги, уни англаш даражалари. Мафкуравий жараёнларнинг турли хил ғоялар, мафкуралар билан боғлиқлиги. Дунёдаги мафкуравий жараёнлар, мафкуравий курашлар. Сиёсий-ижтимоий, иқтисодий, геосиёсий мақсадлар. Миллий ғоянинг мафкуравий курашларда муҳим омил эканлиги.

“Мафкура” тушунчасининг мазмуни. Ҳар қандай мафкура жамият, унинг тузилиши, ривожланиш йўллари ҳақидаги муайян билимлар асосида шаклланадиган баҳолар ва мақсадлар тизими. Мафкураларнинг хилма-

хиллиги. Миллий мафкуранинг моҳияти. Мамлакатимиз Конституциясида “Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳаёт сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги асосида ривожланади. Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмас”, - деган қоида мустаҳкамлаб қўйилгани.

Мафкуравий жараёнларнинг ижтимоий-тарихий моҳияти. Замонавий мафкуравий жараёнларнинг асосий хусусиятлари. Мустақил Ўзбекистонда мафкуравий жараёнлар ривож.

Инсоннинг ҳаётда ким бўлиб етишиши жамият, унда устувор бўлган қарашлар ва қадриятлар, уларни сингдириш, мустаҳкамлашга хизмат қиладиган тарбия тизимига боғлиқлиги. Фарзандлар айнан таълим муассасаларида тўпланган ижтимоий тажриба ва қадриятларни илмий асосда ва тизимли тарзда ўзлаштириб бориши. Таълим тизими босқичлари ўртасидаги ўзаро боғлиқлик туфайли ғоявий тарбия жараёнидаги тадрижийлик таъминланиши. Ғоявий билимлар таълим жараёнининг ўзида бевосита ва тўғридан-тўғри ўзлаштирилишини мунтазам йўлга қўйиш. Таълим тизимида мафкуравий тарғибот натижаларини назорат қилиб бориш ва уни такомиллаштириб бориш имкониятларини яратиш.

Таълим тизимининг ғоявий тарбия жараёнидаги муносиб ўрнини таъминлаш. Таълим тизимининг кишиларимиз онгида миллий ғоямизнинг мазмун - моҳияти ҳақида чуқур билимларни ҳосил қилиш, уларда ўзига хос мафкуравий иммунитетни шакллантириш ва ғаразли мақсадларни рўёбга чиқаришга йўналтирилган мафкура шакллариининг хавфини бартараф этишдаги ролини кучайтириш. Ҳар қандай мафкура шаклларига фақат маърифат билан қарши курашишигина бугунги кунда керакли натижани бериши.

Жамият социал структурасининг мураккаблашиб бориши, ижтимоий қатламларнинг ўзига хос манфаатларининг шаклланиши уни ифода этувчи қарашлар ва ғояларнинг пайдо бўлиши. Ғояларнинг воқеликка айланиши эса аниқ механизм ва воситаларни талаб қилиши. Сиёсий партияларнинг тарих саҳнига чиқиши узоқ давом этган ана шу жараёнларнинг ҳосиласи экани. Шу нуқтаи назардан қараганда, сиёсий партиялар стихияли тарзда эмас, балки маълум мақсад, ғоя ва идеалларни рўёбга чиқариш йўлидаги онгли ҳаракат, интилишнинг табиий натижаси сифатида шакллангани.

Сиёсий партияларнинг ривожланиш тарихи ва бугунги кунда жамият ҳаётида тутган ўрни. Сиёсий партиялар, бир томондан, манфаатлар ва уларнинг ифодаси бўлган қарашлар ва ғоялар хилма-хиллигининг ҳосиласи бўлса, иккинчи томондан, уларнинг фаолияти бугунги кунда фикрлар ранг-баранглигининг шаклланишига ва тарғиб қилинишига йўл очиши.

Сиёсий партияларнинг мафкуравий жараёнлар ривожидидаги ўрни. Сиёсий партияларнинг соғлом рақобати ва мафкуравий жараёнлар ривож. Кўппартиявийлик демократиянинг муҳим элементи, ҳокимият учун курашни соғлом рақобат, конкуренция асосида ташкил этиш. Мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган сиёсий партиялар умуммиллий манфатларни кўзлаб фаолият кўрсатиши.

Геостратегик мақсадларни амалга оширишда мафкуранинг ўрни. Манфаатларнинг мафкура билан боғлиқлиги. Бугунги кунда кишилар онги ва қалбини эгаллаш учун кураш мафкуравий жараёнларнинг бош мақсади. Ҳозирги замондаги энг катта хавф – инсонларнинг қалби ва онгини эгаллаш учун узлуксиз давом этаётган мафкуравий курашдир.

Эндиликда ядро майдонларида эмас, мафкура майдонларида бўлаётган курашлар кўп нарсани ҳал қилади. Геостратегик мақсадларни амалга оширишда мафкуранинг ўрни беқиёс экани. Бугунги кунда у ёки бу ҳудудда ҳукмронлик қилиш учун у ерларни босиб олиш, аҳолисини маҳв этиш шарт эмас. Онги ва шуури забт этилган, қараш ва кайфиятлари “маъқул” йўналишга ўзгартирилган ерлик аҳоли кўмагида ҳар қандай бойлик, табиий ресурсларга эгалик қилиш мумкин. Мафкуравий тажовуз ва гегемонизмнинг ўзига хос хусусияти. Мафкуравий тажовуз – муайян миллат, жамият, давлатнинг тинчлиги ва барқарорлигига қарши қаратилган, мавжуд ижтимоий-сиёсий муносабатларни заифлаштиришга ва барбод қилишга йўналтирилган, фуқаро ва жамият хавфсизлигига таҳдид солувчи ғоявий-назарий қарашлар ва унга асосланган амалиёт. Мафкуравий кураш глобал ҳарактер касб этган бир шароитда ғайриинсоний бўлган ғояларга қарши тура олиш фуқароларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш зарурлигини кўрсатади.

Дунёнинг мафкуравий манзарасининг ижтимоий-тарихий характери. Дунёнинг мафкуравий манзараси деганда, инсоният истиқболини белгилашга қаратилган мафкуравий тизимлар мажмуи тушунилади.

Ўзга ҳудудларни забт этиш мақсадида олиб бориладиган ҳаракатлар доимий такомиллашиб, қўлланадиган усул ва воситалар мукаммаллашиб бориши. Кишилиқ жамияти тараққиётининг ҳозирги даврида турли сиёсий кучлар ва ҳаракатларнинг мафкуравий воситалар орқали ўз таъсир доирасини кенгайтиришга интилиши. Инсоният тараққиётининг ҳозирги даврида турли хил эски ва янги мафкураларнинг ўзаро кураши ҳар қачонгидан ҳам кўра шиддатли тус олаётгани. Ирқчилик мафкураси, унинг қайтадан жонланишини келтириб чиқараётган омиллар.

Мафкуравий жараёнлар глобаллашувига хос хусусиятлар. Ижтимоий ҳаётнинг турли соҳаларида содир бўлаётган ўзгаришлар. Уларнинг мафкура жаҳҳасидаги глобаллашув келиб чиқишига таъсири.

Мафкуравий жараёнларнинг глобаллашуви ғоявий таъсир ўтказиш имкониятларининг кенгайиши, услуб ва воситаларининг такомиллашуви, янги техник ва технологик тизимларнинг юзага келиши.

Ғоявий таъсир ўтказиш ва мафкуравий кураш умумбашарий миқёс касб этгани. Муайян гуруҳ, халқ, жамиятни мафкуравий таъсир доирасига тортишга уринишлар. Мафкуравий таъсир ўтказиш жараёни тезкор ва катта шиддат билан кечаётгани.

Мафкуравий жараёнлар тушунчаси, унинг маъно ва мазмуни. Ўзбекистонда мафкуравий жараёнларнинг ўзига хос хусусиятлари.

Ўзбекистон ижтимоий ҳаётининг мафкуралар хилма-хиллигига асосланиши. “Мафкуралар хилма-хиллиги” тушунчаси. Миллий ғоя ва

мафкуралар хилма-хиллигининг ўзаро боғлиқлиги. Турли ғояларнинг миллий ғояга таяниши. Жамиятда миллий ғояга эҳтиёж. Миллий ғоя – турли хил мақсадлар ва манфаатларни бирлаштирувчи, сафарбар этувчи, жамият тараққиётига хизмат қилувчи ғоя эканлиги.

Миллий ғоянинг миллий-маънавий негизлари ва умумдемократик принциплари. “Демократик тараққиёт” тушунчаси маъно-мазмун, жамият ғоявий мафкуравий асосларини демократик тараққиёт билан боғлиқлиги. Ягона ғоя ва мафкурани давлат мафкурасига айлантирмаслик, ғоявий-мафкуравий плюрализмнинг демократик тараққиётга мослиги.

Миллий ғоя – Ўзбекистон демократик тараққиётининг ғоявий-мафкуравий асоси. Миллий ғоя тамойилларининг миллий ва умумдемократик характери. Миллий ғояда инсонлар, турли миллатлар, халқлар мақсад ва манфаатларининг акс этиши. Демократик тараққиётда турли хил ғоялар ва мафкуралар, сиёсий институтлар хилма-хиллигининг аҳамияти.

Демократик тараққиёт ва миллий ғоянинг ўзаро алоқадорлиги. Ўзбекистонда демократик жамият қуриш мақсадлари. Ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти тушунчаларининг миллий ғоя мақсадлари билан узвий алоқадорлиги.

“Фуқаролик жамияти” тушунчаси, бу борадаги ғоявий-мафкуравий қарашлар ва муносабатлар моҳияти. Ўзбекистонда фуқаролик жамияти қурилишининг ғоявий-мафкуравий асослари. Миллий ғояда фуқаролик жамияти қуриш мақсадларининг акс этиши. Миллий онг ва миллий ўзликни англашнинг ривожланиши – фуқаролик жамиятини мустаҳкамлашнинг муҳим омили. Миллий ғоя мақсадларининг мамлакатимизда демократик жамият қуриш мақсадлари билан муштараклиги, уни янада ривожлантириш истиқболлари.

Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига тўлақонли аъзо бўлиши – Истиқлолнинг шарофати. Давлат мустақиллигининг БМТ томонидан тан олинishi. Юртимизнинг халқаро ташкилотларга аъзолиги. Мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб олиб борилган тинчликсевар ташқи сиёсат.

Халқаро алоқаларнинг мустаҳкамланиши. Кейинги йилларда атрофимиздаги давлатлар билан алоқаларнинг мустаҳкамланиши. Юртимизда тинчликнинг бирқарорлашуви билан бирга иқтисодий имкониятларнинг ҳам ошишига хизмат қилиши.

“Шарқ тароналари” халқаро фестивали – миллий маънавиятимиз ва санъатимизнинг халқаро намоиши сифатида. Ўзбекистоннинг хорижий давлатлар билан иккитомонлама ва кўптотомонлама маданий алоқалари ривожда миллий ғоя ва мафкуранинг роли.

Мустақиллик, мустақил демократик тараққиёт, ва миллий ғоя тушунчаларининг ўзаро муносабати, мазмун -моҳияти.

Мустақил демократик тараққиётни таъминлашнинг миллий-маънавий ва умуминсоний демократик тамойиллари. Стратегик мақсадларни амалга оширишнинг ғоявий-мафкуравий асослари. Ўзбекистонда миллий мустақилликни мустаҳкамлаш ва юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғоясини амалга оширишда давлатнинг бош ислохотчилик роли.

Мустақил демократик тараққиётнинг миллий ғоя концепцияси билан муштараклиги. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари.

Жамият ҳаёти соҳалари тушунчалари, маъно-мазмуни. Миллий ғоянинг жамият ҳаёти соҳаларида акс этиши. Миллий ғоя ва иқтисодий ҳаёт.

Ижтимоий ҳаёт соҳалари ва миллий ғоянинг ўзаро муштараклиги.

Миллий ғоя ва маънавий ҳаёт. Фан ва таълим соҳасидаги ютуқлар, уни ижтимоий ҳаёт соҳаларига тадбиқ этиш. Эркин ва фаровон ҳаёт бунёд этишда илм-фан ютуқларидан фойдаланиш. Миллий ғоя бош мақсадини амалга оширишда жамият ҳаёти соҳаларини ривожлантиришнинг ўрни.

Мустақиллик туфайли жамият ҳаёти соҳасида эришилган ютуқлар. Уларнинг миллий ғоя мақсадлари билан уйғунлиги.

Инсон эркинлиги, ҳуқуқ ва манфаатлари тушунчаси, унинг маъно-мазмуни. Миллий ғоянинг инсон эркинлиги, ҳуқуқ ва манфаатлари устуворлиги принципига асосланиши.

Миллий ғоя – баркамол авлодни тарбиялаш омили. Баркамол авлодга хос бўлган хусусиятлар. Инсон манфаатларини таъминлаш – юксак қадрият. Ўзбекистоннинг мустақил тараққиёти жараёнида инсон ҳуқуқларининг кенгайиши, масъулиятининг ортиши. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси – инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари устуворлигини таъминлашнинг кафолати.

Мустақиллик шароитида миллий ғояни ривожлантириш, унинг маънавий таъсирчанлиги ва мафкуравий самарадорлигини ошириш жараёнида инсон ҳуқуқ ва эркинликларини такомиллаштириш муаммоси.

Миллий ғоянинг негизлари тушунчаси, унинг мазмун ва моҳияти. Миллий маънавий мерос ва умуминсоний демократик принциплар. Руҳий сафарбарлик ва маънавий жипсликнинг миллий ғоя негизида шаклланиши.

Миллий ғоя ва миллий маънавий мерос ўртасидаги узвийлик. Умуминсоний демократик принципларнинг миллий ғоянинг муҳим негизларидан бири эканлиги. Миллий ғоя негизларини асраб-авайлаш, уни ҳимоя қилиш шарт-шароитлари ва омиллари.

Миллий ғоянинг ривожланиб, янгиланиб бориши – умумий қонуният эканлиги.

Миллий ғоянинг ўзига хос хусусиятлари. Миллий ғоянинг муайян мамлакат ёки халқ мақсадлари ва тараққиёт йўли билан боғлиқлиги.

Миллий ғояни ривожлантириш тушунчаси, маъно-мазмуни, миллий ғоя ривожланишининг онг ва тафаккур, турли хил омиллар билан боғлиқлиги.

Миллий ғоянинг ривожланиш механизмлари – миллий маънавий мерос, урф-одат, анъаналар ва қадриятлар.

Миллий ғоя таъсирчанлигини ошириш механизмлари. “Фикр – ғоя – мафкура – тизим” муносабати. Миллий ғоя ва ОАВ. Ахборотлашган жамиятда ОАВ даги ўзгаришлар. Ахборот-коммуникация соҳасидаги ўзгаришлар ва миллий ғоя таъсирчанлигини тобора ошириб боришда мафкуранинг ўрни.

Жамиятни эркинлаштириш ва давлат қурилишини демократлаштиришда миллий ғоянинг роли. Жамиятни демократлаштириш жараёни – миллий

ғояни ривожлантириш омили. Миллий ғоянинг гуманистик моҳияти. Демократия тамойиллари тизимида мафкуравий плюрализмнинг аҳамияти. Ғоявий-мафкуравий муносабатларни қонуний-ҳуқуқий бошқариш масалалари. Ўзбекистонда демократик ҳуқуқий давлат қурилишининг мафкуравий кафолатлари.

Ватанпарварлик ғоясининг ижтимоий-руҳий асослари, сиёсий мазмуни, ватанпарварлик туйғусини мустаҳкамлашнинг ғоявий-мафкуравий масалалари. Кўпмиллатли мамлакатимиз аҳолиси онгида “Ўзбекистон – ягона Ватан” ғоясини шакллантириш вазифалари. Миллий ғоянинг фуқаролик жамияти қуришдаги аҳамияти.

Маънавий ва моддий ҳаёт тушунчалари маъно мазмуни. Миллий ғоянинг маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлигига асосланиши. Моддий эҳтиёжларни инсоннинг руҳий оламига қарама-қарши қўйиш, уларнинг бирига устунлик беришнинг самарасиз эканлиги. Инсоннинг онгли ҳаёт кечириши учун зарур бўлган маънавий ва моддий оламни парвоз қилаётган қушнинг икки қанотига қиёсланиши. Моддий ва маънавий омилларни ўзаро уйғунлаштириш, шу асосда инсон, давлат ва жамият ҳаётини юксалтириш масаласи.

Ўзбекистон кўпмиллатли, полиэтник давлат эканлиги. Миллий ғояда турли миллатга мансуб халқларнинг манфаатлари ва мақсадларининг ифодаланиши. “Миллатлараро тотувлик” ва “Диний бағрикенглик” тушунчаларининг маъно-мазмуни, уларнинг миллий ғояда акс этиши.

Миллий ғоя - миллатлараро тотувлик ва ҳамжиҳатлик омили. Уни амалга ошириш шарт-шароитлари. Миллий ғояда миллий ва диний бағрикенглик тамойили. Миллий ғоя – турли миллатлар ва дин вакиллари ўртасида ўзаро тотувлик ва ҳамжиҳатликни таъминловчи омил эканлиги.

Миллатлараро тотувлик ва ва диний бағрикенгликни таъминлашда миллий ғоя ролининг ошиб бориши.

Маънавий таҳдид, ғоявий таъзйиқ ва тажовуз тушунчалари, уларнинг мазмун-моҳияти ва юзага келиш шарт-шароитлари. Маънавий таҳдид ва тажовузларнинг ўзига хос кўринишлари, ниқобланиш хусусиятлари ва ҳаракат усуллари. Маънавий таҳдидларнинг ошқора ва яширин жиҳатлари, уларнинг турли даража ва кўламда намоён бўлиш хусусиятлари.

Маҳаллий-худудий даражадаги маънавий таҳдидлар. Глобал миқёсдаги маънавий таҳдидлар, уларнинг мазмун-моҳияти. Ўзбекистонда маънавий таҳдидларни олдини олишнинг шарт-шароитлари ва омиллари, ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий, маънавий-маърифий асослари, техник-технологик имкониятлари. Маънавиятга таҳдидларнинг олдини олишда миллий ғоянинг аҳамияти.

Ёт ва зарарли ғоялар, ғоявий қураш тушунчалари, уларнинг мазмун ва моҳияти. Ўзбекистон ҳаёти ва тараққиётига ғоявий таҳдидлар, уларнинг кўринишлари ва намоён бўлиш хусусиятлари. Таҳдидларнинг ички ва ташқи йўналишлари, ижтимоий илдизлари. Диний экстремизм ва террорчилик, оммавий маданият ва демократик ғояларни ниқоб қилувчи маънавий-мафкуравий оқимлар, уларнинг фаолият усуллари ва хавфсизликка таҳдиди.

Ўзбекистонга қарши ахборот хуружлари, уларнинг асл мақсадлари ва таъсир йўналишлари. Ғоявий-мафкуравий таҳдидларнинг моддий-иқтисодий ва руҳий-маънавий таянчлари ҳамда техник ва технологик имкониятлари. Ғоявий таҳдидларга қарши курашда мафкуравий воситалар, услуб(метод)лар таъсирчанлиги масаласи.

Жамиятда ғоявий курашни ташкиллаштириш, бошқариш ва аниқ мақсадларга йўналтириш усуллари ва воситалари. Фикрга қарши – фикр, ғояга қарши – ғоя, жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш тамойили. Ғоявий курашда фан, дин, адабиёт, санъат ҳамда оммавий ахборот воситалари имкониятларидан самарали фойдаланишда маънавий-маънавий тадбирларнинг ўрни. Жамиятда мафкуравий профилактикани кучайтириш ва фуқароларда “мафкуравий иммунитет”ни шакллантириш.

Дунёда мафкуравий курашлар ва унинг сабаблари. Мафкурадан кўзланган мақсадларнинг хилма-хиллиги. Эзгу, бунёдкор мафкуралар. Ёвуз ва бузғунчи мафкуралар. Мафкуравий курашларнинг тарихий кўриниши, шакллари. Мафкуравий курашларни турли хил сиёсий мафкуравий йўналганлиги. Дунёдаги глобал ўзгаришлар.

Жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш зарурлиги тўғрисида. Мафкуравий курашларнинг олдини олишда миллий ғоянинг зарурлиги. Ёвуз ва тажовузкор мафкураларга қарши курашда миллий ғоя ролининг ошиб бориши.

МАЪНАВИЯТШУНОСЛИК фанидан:

“Маънавият” тушунчасининг моҳияти, предмети, мақсад ва вазифалари. Маънавиятшунослик фанининг тузилмаси. Маънавиятшуносликнинг категориялари, таркибий қисмлари ва ривожланиш қонуниятлари.

Жамият, инсон ва маънавият: Моддий ва маънавий ҳаёт муштараклиги. Маънавият ва ўзликни англаш. Маънавиятшуносликнинг бошқа фанлар билан алоқаси. Тараққиётнинг ўзбек моделида маънавиятнинг ўрни. Маънавиятни ривожлантириш - давлат сиёсатида устивор соҳа эканлиги. Жамият ҳаётидаги мавжуд муаммоларни фақат иқтисодий, сиёсий тадбирлар ва ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш билангина тўла ҳал қилиб бўлмаслиги.

Бугунги кунда миллий маънавиятимиз асосларини илмий-назарий ўрганиш зарурати. Маънавиятнинг яхлит соҳа сифатида тан олинishi ва жаҳон илмида янги соҳа. Унга берилган турли таърифлар. Маънавиятшуносликнинг методологик асослари. Маънавиятшунослик тарихий-назарий фан сифатида.

Маънавият - инсон ҳаётининг маъноси. Маънавиятни англаш - ўзликни англаш йўли сифатида. Маънавият – инсоннинг улғайиши ва куч-қудрат манбаи. Маънавият тушунчасига турли ёндошувлар. Маънавият –ижтимоий ҳодиса. Онг ва маънавият. Маънавий онг. Мустақил тараққиётнинг маънавий асослари. Маънавият тушунчасининг таърифи ва тузилмаси. Маънавиятдаги рационаллик ва иррационаллик. Маънавий муҳит маънавиятнинг таркибий қисми сифатида.

Миллий маънавиятимиз илмий-назарий асосларининг шаклланишида Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти И.А.Каримов асарлари ҳамда соҳа олимларининг қарашларининг аҳамияти. Биринчи Президенти И.А.Каримовнинг маънавиятга берган таърифи ва унинг методологик моҳияти. Маънавиятни шакллантирадиган ва юксалтирадиган асосий мезонлар.

“Миллий - маънавий тикланиш” тушунчасининг моҳияти. Мустақил Ўзбекистонда маънавият масалаларининг давлат сиёсати даражасига кўтарилишининг сабаблари. Биринчи Президент Ислам Каримовнинг миллий маънавий тикланиш концепцияси ва унинг тадрижий характери. Мустақил Ўзбекистонни ривожлантиришнинг маънавий –ахлоқий негизлари. Мустақиллик йилларида миллий маънавий қадриятларни тиклаш ва ривожлантириш борасида амалга оширилган ишлар. Аждодларимиз меросига холис муносабатни шаклланиши. Миллий ва диний қадриятларнинг тикланиши. Уларнинг ёш авлод маънавий тарбиясидаги аҳамияти.

Жамият ҳаётининг барча соҳаларининг маънавиятга боғлиқлиги. Ислохотлар ва уларнинг маънавий мезони. Тараққиётимизнинг янги босқичида мустақил Ўзбекистоннинг сиёсий ва иқтисодий ривожидида халқ маънавиятини юксалтиришнинг аҳамияти. Мустақиллик ва тараққиёт масъулияти. Тараққиётимизнинг янги босқичида маънавиятни ўрни.

Маънавият ривожидида ички ва ташқи омилларни таъсир. Маънавий юксалишга жамият ривожланишининг умумий қонуниятлари таъсир кўрсатиши. Жамият тараққиёти жараёнида соғлом ижтимоий-маънавий эҳтиёжлар муттасил ўсиб бориши қонуни. Маънавият ривожланишининг умумтамаддуний (цивилизацион) тараққиёт даражасига боғлиқлик қонуни. Маънавият юксалишининг ижтимоий онг ва ижтимоий муносабатлар ривожланиш даражасига боғлиқлик қонуни.

Маънавиятшунослик мустақил фан сифатида ўзининг асосий тушунчаларига, категорияларига, тамойилларига, қонунлари ва мезонларига эгаллиги. Унинг бошқа ижтимоий-гуманитар фанлар тушунчалари билан онтологик, гносеологик, методологик боғлиқ жиҳатлари.

Маънавиятнинг инсон камолоти ва жамият тараққиётидаги узлуксиз бардавом ва барқарор функциялари.

Маънавиятнинг инсон ва жамият ҳаётида бажарадиган вазифаларини энг умумий, унверсал ҳамда конкрет- ижтимоий вазифаларга бўлиниши мумкинлиги. Глобаллашув, интеграциялашув, илғор замонавий ахборот-коммуникация технологиялар асрида маънавиятнинг функционал хусусиятларини ортиб бориши. Маънавиятнинг “Оммавий маданият” таъсирлардан ҳимоялаш функцияси. Унинг инсон ва жамият ҳаётининг барча соҳалари билан алоқадорлиги ҳамда унинг локомотивлик хусусияти.

Маънавиятшунослик ҳам бошқа фанлар каби ўзининг мустақил таркибий қисмларига эгаллиги. Уларни маданият, мерос, мафкура, қадрият ва маърифат кабилар ташкил қилиши.

“Маданият” тушунчасининг моҳияти. Маънавият ва маданиятнинг ўзаро муносабатлари. “Мерос” тушунчасининг моҳияти. Маданий мероснинг – маънавият ривожига ўрни.

“Қадрият” тушунчасининг моҳияти. Қадриятларни турлари. Маънавият ва қадрият алоқадорлиги. “Мафкура” тушунчасининг моҳияти. Маънавият ва мафкура. Миллий ғоя ва миллий мафкурада миллий ва умумбашарий қадриятларни намоён бўлиши. “Маърифат” тушунчасининг моҳияти. Маънавият ва маърифат узвийлиги жамият тараққиёти, миллат комолоти, шахс баркамоллиги асоси.

Маънавиятшунослик ижтимоий-гуманитар фанлар тизимида янги соҳа. Ижтимоий фанлар методологияси хусусида. Маънавият ва фалсафа. Маънавиятшуносликнинг “Рухшунослик” (Психология), “Ахлоқшунослик” (Этика), “Маданиятшунослик”, “Нафосатшунослик” (Эстетика), “Тарбияшунослик” (Педагогика) каби инсон ва жамият ҳаётини ўрганувчи турли фанларга нисбати. Миллий маънавий меросимизда нақлий ва ақлий билимлар нисбати.

Ижтимоий фанларнинг табиий ва аниқ фанлар билан ўзаро умумий ва фарқли томонлари. Бугунги кун ижтимоий фанлар соҳасидаги муаммолар ва уларни ҳал қилиш йўллари. Маънавиятнинг методологик моҳияти. Маънавиятшунослик фанини ўрганиш ва ўқитиш услублари.

«Иқтисодиёт» сўзининг луғавий маъноси. Иқтисодиёт ва бозор иқтисоди тушунчалари. Маънавият ва иқтисодиёт алоқадорлиги. Бозор иқтисоди ва маънавият. Ўзбекистоннинг бозор муносабатларига ўтишининг ўзига хос йўли.

Маънавий меросимизда бозор иқтисодига муносабат. Маърифий дунёдаги бозор – бу энг аввало қонунга ҳурмат, инсоф ва диёнат, ўзаро ҳурмат, соғлом рақобат эканлиги. Маънавият ва иқтисод уйғунлиги жамиятнинг юксак иқтисодий тараққиётга эришиш шарти эканлиги. Моддий ва маънавий ҳаёт тамойиллари бир - бирини инкор этмаслиги. Маънавият ва иқтисоднинг уйғунлиги мамлакат иқтисодий тараққиётининг муҳим омили.

Маънавияти юксак кишида бировнинг ҳақиқа, давлат, жамоат мулкига хиёнат қилмаслик, бунёдкорлик, яратувчилик, тадбиркорлик кайфиятини устуворлиги. Маънавияти қашшоқ кишиларда эса, буни акси эканлиги.

Бозор иқтисодиёти ва унинг ривожлантиришнинг асосида тадбиркор ва унинг фаолияти ётиши. Тадбиркорнинг маънавий фазилатлари.

Ўзбекистон миллий мустақиллигининг иқтисодий ва маънавий - маърифий асослари.

“Сиёсат” тушунчасини моҳияти. Инсоният тарихида маънавий қадриятлар эш ва ундан айро сиёсатлар. Маънавият ўзининг салоҳияти билан халқ ва мамлакат ҳаётида сиёсатни тўғри, адолатли, инсонпарварлик йўналишида олиб боришда катта аҳамиятга эгаллиги. Сиёсатни маънавият юксалишига таъсири. Маънавият ва сиёсат уйғунлиги тинчлик, тотувлик, барқарорлик, тараққиёт омили эканлиги. Қонун устуворлиги, ижтимоий

адолат, умумхалқ манфаатларини устуворлиги, демократик кадриятлар, шахс эрки маънавиятнинг сиёсатда намоён бўлиши.

Маънавият ва маърифатни ривожлантириш давлатимиз сиёсатида устувор соҳа. Тараққиётимизнинг янги босқичида маърифат, илм-фан, адабиёт ва санъатни ривожланиши. Маънавият ва маърифатга таянган мамлакатда тинчлик, барқарорлик ҳукмрон бўлиши ва уни тараққий қилиб бориши. Миллатлараро дўстлик ва ҳамжиҳатлик – халқимиз тинчлиги ва фаровонлигининг ҳаётбахш манба эканлиги.

Маънавият ва ҳуқуқ, уларнинг ўзаро алоқадорлиги. Ҳуқуқий давлат, эркин фуқаролик жамияти ўзига хос маънавий фазилатлари. Ҳуқуқий маданият ва маърифат. Қабул қилинган қонунларга нисбатан ҳурмат, итоат, ўз ҳуқуқларини, эркинликларини ва бурчларини тушуниб етиш ҳар бир фуқаронинг юксак маънавий фазилати эканлиги.

Фуқаролик жамиятида инсон ҳаёти, кадр-қиммати, кадриятлари, ҳуқуқлари ва эркинликлари муқаддас саналиши ва улар давлат томонидан қонун орқали кафолатланиши. Конституциямизда халқимизнинг маънавий кадриятларни намоён бўлиши. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови эканлиги.

“Ҳокимият” тушунчасининг моҳияти. Маънавият ҳокимият тизимида умумхалқ манфаатларини ўзида мужассам этиши, уларнинг бир мамлакат фуқароси сифатида умумий эҳтиёжларини қондиришнинг муҳим омили саналиши. “Халқ давлат идораларига эмас, балки давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак” деган ғояни маънавий моҳияти.

Буюк мутафаккирлар қарашларида раҳбар маънавий фазилатлари. Абу Наср Фаробий, Юсуф Хос Ҳожиб, А.Темур, А. Навоий ва бошқалар.

Танқидий таҳлил, қабътий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши кераклиги. Тараққиётимизнинг янги босқичида халқ ишончини қозониш, ҳокимиятни бошқарув тизимида маънавий баркамол шахсларни жалб қилиш тараққиётимизнинг муҳим шарти эканлиги.

“Маърифат” тушунчасининг моҳияти. Унинг инсондаги қарамлик, кўрқув ва ҳадикни бартараф қилишдаги аҳамияти. Юксак маънавият ва маърифат тараққиёт омили эканлиги. Ўлкамиз халқлари азал-азалдан юксак маънавият ва маърифатга интилиб яшагани. Уларнинг жаҳон илм-фани, маънавияти ва маърифати ривожига қўшган улкан ҳиссаси.

Маънавият ва маърифат уйғунлиги тараққиёт омили. Билим куч, куч эса билимда эканлиги. Таълим ва тарбия ишларида маънавият ва маърифат узвийлиги. Қуръони карим ва Ҳадиси шарифларда илм-маърифатни эгаллаш ҳақида. Маънавияти ва маърифати юксак кишилар элим, юртим деб яшаши. Маънавий ва маърифий қашшоқлик тараққиёт душмани эканлиги. Маънавият ва маърифатнинг жамият тараққиёти ва инсон камолотидаги аҳамияти.

“Ғоя” ва “мафкура” тушунчаларининг моҳияти. Бунёдкор ғоя ва мафкураларнинг маънавият билан алоқадорлиги. Ўзликни англаш: миллий ғоя ва маънавият. Миллий ғоя ва мафкурада миллий ва умумбашарий маънавий кадриятларни намоён бўлиши. Миллий ғоянинг асосий

тамойиллари ва маънавият. Миллий мафкура ва маънавият нисбати. Ўзбекистон Конституциясида якка мафкура ҳукмронлигини тақиқланиши ва бунинг сабаблари. Кўп қутбли дунё. Инсон – оламни меҳвари.

Миллий маънавиятимиз анъаналарида инсонпарварлик, бағрикенглик, ҳамжихатлик, тотувлик, ҳамкорлик, бунёдкорлик, хурфикрлик, комиллик ва юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлигини намоён бўлиши. Миллий ғоя ва маънавий ҳаёт. Глобаллашув жараёнларида маънавиятга таҳдидлар. Глобаллашув шароитида ва миллий ғоя ва маънавий қадриятларга эҳтиёжни ортиб бориши. Фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя, жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш зарурлиги. Инсон ва жамият ҳаётида ғоя, мафкура ва маънавий қадриятларни ўрни.

Маънавият ва руҳият нисбатлари, уларнинг ўзига хос жиҳатлари. Миллий маънавиятимизда руҳият муаммоларининг ўрганилиши ва бу соҳада эришилган ютуқларни аҳамияти. Миллий руҳиятда маънавий қадриятларни намоён бўлиши. Маънавият ва маданият. Маънавият, маданият ва цивилизация тушунчалари нисбати. Моддий ва маънавий маданият уйғунлиги.

Маънавиятнинг диний илдизлари. Диний қадриятлар ва маънавият. Дин маънавиятнинг таркибий қисми сифатида. Дин ва маънавиятнинг умумий ва фарқли жиҳатлари. Диннинг тарихий шакллари ва моҳияти. Диннинг функциялари. Динлардаги эзгу ғоялар. Ислом маънавияти. Қуръони карим ва Ҳадиси шарифларда инсон маънавияти ва маърифати масалалари. Имон-этиқод маънавиятнинг таркибий қисми сифатида. Динлараро бағрикенглик тамойилининг маънавий асослари.

Инсон ва жамият маънавий ҳаётида диний қадриятларни ўрни. Собиқ Шўролар тузуми даврида дин ва диний қадриятларга салбий муносабатнинг оқибатлари. Мустақиллик шароитида диний қадриятларимизнинг тикланиши. Виждон эркинлиги тўғрисидаги қонун. Ўзбекистонда диний конфессиялар фаолияти ва диний бағрикенглик.

Глобаллашув шароитида дин ниқобидаги таҳдидлар ва уларнинг бузғунчилик мақсадлари. Ёш авлодни миллий маънавиятимиз анъаналари руҳида тарбиялаш - улар онгини турли ғаразли "оқимлар" таъсиридан химоялашнинг самарали йўллари.

“Ахлоқ” тушунчасининг моҳияти. Маънавият ва ахлоқ нисбатлари. Ахлоқ - маънавият ўзаги. Ахлоқнинг маънавият тизимидаги ўрни. Ахлоқий фазилатларнинг маънавий моҳияти. Одоб, хулқ, ахлоқ ва маънавият. Ахлоқий тушунчалар: муҳаббат, эзгулик, адолат, бурч, виждон, номус, ҳаё. кабилар ҳамда ахлоқий тамойил ва меъёрларнинг маънавиятга дахилдорлиги. Ахлоқий тамойиллар: инсонпарварлик, эркпарварлик, Ватанпарварлик, миллатпарварлик, фидойилик, зиёлилик, меҳнатсеварлик, тинчликсеварлик. Ахлоқий меъёрлар: ҳалоллик ва ростгўйлик. инсофлилик, камтарлик, босиқлик, хушфёллилик, ширинсуханлилик.

Умуминсоний ахлоқий қадриятлар ва маънавият. Замонавий ахлоқ муаммолари (ноосфера, экология, биологик ахлоқшунослик ва бошқалар) ва маънавий - ахлоқий қадриятлар.

Ахлоқий тарбия ва унинг шахс маънавий камолотидаги ўрни. Ахлоқий фазилатлар шахс маънавиятининг зуҳури сифатида. Замонавий комил инсон концепциясининг ахлоқий –маънавий негизлари. Иймон-эътиқод, меҳр-шафқат, поклик ва халоллик, аҳдга вафо маънавий баркамол шахсининг ахлоқий фазилатлари сифатида. Хулқ-атворда шахс маънавиятининг намоён бўлиши. Маънавий - ахлоқий кадриятларнинг инсон ва жамият ҳаётидаги ўрни.

Маънавият ва нафосат. Эстетик меъёрлар ва категориялар. Нафосат инсоннинг моддий ва маънавий яратувчилигини, бунёдкорлик салоҳиятини ўстириши, уни гўзаллик қонунларига мос бўлишининг таъминлаши.

Маънавиятнинг санъат соҳалари билан алоқадорлиги. Инсоннинг маънавий-руҳий камолотида мусиқа санъатининг ўрни. Мумтоз мусиқа, миллий эстрадани “Оммавий маданият” таъсиридан ҳимоя қилишнинг зарурлиги. “Оммавий маданият”га тақлид, “юлдузлик” касали, миллий анъана ва ахлоқ-одоб қоидаларига зид кўринишларнинг ёшлар маънавий дунёсига, бадиий дидига салбий таъсири. Мусиқий таълимни ривожлантиришни долзарблиги.

Театр санъати ва маънавият. Театр – ибратхона эканлиги. Кино санъати. Миллий мумтоз фильмлар. Улар халқимиз маънавиятини юксалтиришга, гўзал кадриятларини бутун дунёга танитишдаги ҳиссаси. Замонавий қаҳрамон образи кино экранларида яратишни зарурлиги.

Миллий маънавиятимиз ривожда тасвирий санъатни ўрни.

Монументал санъат ва маънавият. Истиқлол боис бу борада ҳам тарихий адолатни қарор топиши. Маҳобатли ҳайкаллар ва ёдгорлик мажмуалари барпо этилгани. Уларнинг миллий ғурури, маънавиятни юксалтиришдаги ўрни. Ижтимоий маънавий муҳитни яратишда санъат турларининг ўрни. Мустақил Ўзбекистонда санъатнинг ёш авлод маънавий тарбиясидаги аҳамияти.

Маънавият ва адабиёт алоқадорлигининг қадимийлиги. Ёзма ва оғзаки адабиёт. Халқ оғзаки ижодиёт намуналарида маънавий кадриятлар. Сўз санъатининг шахс ва миллат маънавиятини шакллантиришдаги аҳамияти. Адабиётни инсоншуносликка, ижодкорнинг эса, инсон руҳининг муҳандисига қиёсланиши. Бадиий адабиётда ижодкор маънавиятининг аксланиши. Адабиёт, сўз санъати азалдан халқ қалбининг ифодачиси, ҳақиқат ва адолат жарчиси, меҳр маърифати эканлиги.

Бузгунчи, зўравон мафкуралардан холи умуминсоний ғояларни ўзида мужассамлаштирган бадиий адабиёт башарият кишиларини маънавий-ахлоқий камолотга даъват этиши. Сўз санъати, бадиий адабиёт инсонни, унинг маънавий оламини кашф этадиган қудратли восита эканлиги.

Собиқ Совет мафкураси ҳукмрон бўлган замонларда она тили ва миллий адабиётнинг аҳволи. Она тили-бу миллатнинг руҳи экани, адабиёт яшаса – миллат яшаши. Мустақиллик боис буюк аждодларимизнинг ибратли ҳаёт йўли тасвирланган асарлар дунёга келгани ва миллий адабиётимизнинг энг яхши намуналарини бевосита чет тилларга таржима қилиш ва жаҳон адабиёти дурдоналарини тилимизга ўгирилиши.

Адабиётга эътибор-маънавиятга, келажакка эътибор эканлиги. Бадиий-фалсафий тафаккур дурдоналари шахс маънавий фазилатини шакллантирувчи муҳим восита эканлиги.

Умуминсоний қадриятлар. Миллий маънавий фазилатларнинг умуминсоний қадриятлар билан боғлиқлиги. Миллий маънавиятимизнинг теран томирлари. Миллий маънавиятимиз анъаналарида инсон ва унинг ҳаёти энг олий қадрият эканлиги. Инсон, жамият ва табиат уйғунлиги. Ўзбек халқининг ҳозирги миллий маънавияти ва қадриятлари ўтмиш миллий маънавиятининг давоми эканлиги. Мустақиллик даврида аждоқларимиз маънавий меросига муносабатнинг тубдан янгилашиши. Миллий тарбия.

Миллий маънавият фақат миллий асосда эмас, шу билан бирга умуминсоний қадриятлар таъсирида ўсиши ва ривожланиши. Маънавиятда миллий маҳдудлик ва айирмачиликнинг салбий оқибатлари. Умуминсоний қадриятларнинг заминлари.

Ҳозирги шароитда миллатлараро маданий-маънавий муносабатларнинг янада кенгайиши. Миллий-маданий марказларнинг кўп миллатли Ўзбекистон учун аҳамиятини. Миллий ва умумбашарий қадриятларни жамият тараққиёти инсон камолотида аҳамияти. Миллий маънавиятимизнинг умуминсоний моҳияти, унинг жаҳон цивилизациясидаги ўрни.

Жаҳон маданияти ва миллий маънавиятимиз ривожининг ўзаро нисбатлари. Турли минтақа маданиятларининг ўзаро муносабатлари. Минтақа маданиятларида дин ва маънавият нисбати.

Марказий Осиё қадимий маданият, маънавият ва маърифат ўчоқларидан бири эканлиги. Марказий Осиё халқлари миллий маънавияти такомил босқичларининг мазкур ўлкада юз берган маданий ривожланиш жараёнлари билан бевосита боғлиқлиги.

Миллий маънавият тарихий ҳодиса. Миллий маънавиятимизнинг тарихий такомиллини даврлаштириш муаммолари. Даврийлаштиришда турлича ёндошувлар. Соҳа олимлари А.Эркаевга кўра 6 даврга, М.Имомназаровга 3 даврга ажратилиши. Шартли равишда миллий маънавиятимизнинг неча минг йиллик такомиллини тўрт йирик даврга ажратиб кўздан кечиришни мақбуллиги: Исломгача миллий маънавиятимиз тараққиёти. Ислом минтақа маданияти доирасида миллий маънавиятимиз такомилли. Янги даврда жаҳон маданияти ва миллий маънавиятимиз аҳволи. Истиқлол давр маънавияти. Бу даврлар ўз ичига олган муддатларига кўра асло тенг эмаслиги. Инсоният тарихий такомилли ҳозирги Европа илмида 4 асосий даврга ажратилиши. Қадимшуносларни масалага бироз ўзгача қарашлари. А. Навоийнинг “Фарҳод ва Ширин” достонида турк эли маънавий такомиллининг рамзий ифодаси борасидаги фикрлар.

Қадим маънавиятимизни англаб етиш қийинчиликлари. Исломгача миллий маънавиятимиз такомиллини ўрганишда манбаалар аҳволи. Осори атиқалар ва ёзма ёдгорликлар. Турли манбааларнинг қиёсий таҳлили. Зардуштийликнинг “Авесто” китоби, туркий битиклар, Қадим Шумер, Бобил, Ашшур, қадим Миср, Юнон, Ҳинд, Хитой, Эрон манбалари, археологик

ёдгорликлар, этнографик маълумотлар, оғзаки ва ёзма адабиёт намуналари, урф - одат ва маросимлар, халқ ўйинлар, байрамлар ва бошқалар.

Инсоният пайдо бўлишининг қадимги ўчоқлари. Башарият тарихи ва маънавият. Марказий осие, хусусан, ўзбекистон худудидаги ибтидоий манзилгоҳлар. Ибтидоий одамларнинг борлик, атроф-муҳит, ҳаёт ва ўлим ҳақидаги тушунча ва тасаввурлари. Маънавий маданият ўша давр кишиларининг меҳнат фаолияти билан уйғунлашиб кетгани. Ибтидоий маданият- инсоният маданиятининг ибтидоси ва энг узоқ давом этган даври эканлиги. Унинг айрим кўринишлари ҳозирга қадар йўқолмаганлиги.

Сўнгги палеолитнинг бошларида гоминид эволюцияси яқунланиб замонавий “ақлли одам” тури пайдо бўлиши. Тафаккур ва нутқ. Ахборотлар ҳажмини беҳад ўсиши. Ўзлаштирувчи хўжаликдан ишлаб чиқарувчи хўжаликка ўтилиши. Илк географик, ботаника, зоология, иқлим, об-ҳаво, таботатга оид билимлар. Ўзбекистон худудидаги ибтидоий тасвирий санъат намуналари. Диний тасаввурлар ғайритабиий кучлар эътиқод. Сехргарлик, тотемизм, анимизм, фетешизм.

Марказий осие халқлари маданиятининг вужудга келиши жуғрофий ўрни ва табиий воситаларига эътиборни қаратиш лозимлиги.

Маънавиятнинг вужудга келиши- жуда узоқ давом этган тарихий жараён эканлиги. Уруғ жамоанинг пайдо бўлиши - дастлабки маънавият нишонаси. Ибтидоий синкретизм унсурлари бизгача етиб келган энг қадимги эртаклар, асотирлар, афсоналар, ривоят қолдиқлари. “Авесто” асотирлари маънавият шаклланиши ва вужудга келиши тўғрисида анча бой материалларни бериши. Эътиқод ва маънавият. Маънавият ва инсон табиати. Тафаккур ва дунёқараш. Тақиқ ва табулар. Аждодлар қолган миф, афсона, ривоятларда бахт-бахтсизлик, совуқ ва иссиқ, ёруғлик ва зулмат, эзгулик ва ёвузлик ўртасидаги кураш. Мифологик образлар Митра, Анахита, Каюмарс, Йима (Жамшид), Гершасп ва Эликбек ва бошқалар тимсоларида илк маънавият унсурлари.

Зардуштийлик динининг муқаддас китоби “Авесто” аждодларимизнинг ижтимоий ҳаёти, маънавий дунёсининг қадимги ноёб тарихий ёзма манбаси. “Авесто”да аждодларимизнинг неча минг йиллик маънавий мероси излари.

Зардушт фалсафаси. Ахурамазданинг Зардушт томонидан коинот нури ва Халлоқи олам деб таърифланиши. “Авесто”нинг таркибий қисмлари ва моҳияти. “Авесто”да инсон ва унинг маънавияти масалалари. “Авесто”нинг туб маъно-моҳиятини белгилаб берадиган “эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу амал” тамойилнинг аҳамияти. “Авесто”да меҳнат ва яратувчилик мадҳи. “Авесто”да оила ва никоҳ, илм ва имон нисбати. “Авесто”да таълим ва устоз талқини. “Авесто”да савоб ва гуноҳ, тозалик ва поклик. Борлиқнинг яхлитлиги ва бир бутунлиги, инсон ҳаётининг табиат билан уйғунлиги. “Авесто” ва тиббиёт илми. “Авесто” маърифати, илм ва хунар. Оташқада – маънавият ўчоғи. “Авесто”дан мерос маросимлар. “Авесто” ва халқ байрамлари: Наврўз, Меҳржон, Сада, Фарвардин. “Авесто”да тавҳид эътиқоди ва асотир тафаккур таъсири. “Авесто” ва бадий адабиёт. “Авесто”нинг абадий кадр-қимматга эга маънавий ғоялари. Унинг ёшларимизни маънавий баркамол этиб тарбиялашда муҳим аҳамияти.

“Маздаясна” эътиқоди - Марказий Осиёдаги илк шаҳар маънавиятини акс эттирувчи қимматли манба. Монийлик ва маздакизм таълимотларида маънавият масалалари.

Қаҳрамонлик эпосларида Ватанпарварлик, меҳр-садоқат, дўстлик, ёвузликка ва босқинчиларига қарши кураш. “Тўмарис”, “Широк”, “Зарина ва Стриангия” ва “Афросиёб”, “Рустам”, “Сиёвуш”, “Гўрўғли”, “Алмомиш” тимсоллари. Спитамен ва Мете. Мавзуга оид қадимги хитой, эрон ва юнон (тарихчилари Геродот, Полиэн, Старбон ва бошқалар) манбаларини таҳлили.

Туркий битиклар. Миллат даражасида ўзликни англаш. Урхун битиглари: Тўнюқуқ, Кул тигин, Билга, Унгин, Моюн битиги. Енисей битиглари: Элетмиш Билга хоқон, Уюқ Тарлақ, Уюқ Туран ва бошқа ёдномалар. Туркий тошбитиклар маънавияти. Миллат ва миллий давлатнинг шаклланиши, миллатнинг ўз-ўзини англаб етиши. Туркий тошбитикларда миллий ғоянинг ифодаланиши. “Турк будуни” тушунчасининг маънавий аҳамияти.

Қадимги туркий асотирлар. Туркий шеърлар, “Ирк битиги” (“Туркий таъбирнома”), “Олтин ёруқ” ва “Ўғиз хоқон ҳақида” дostonларида маънавий қадриятлар. Маҳмуд Қошғарийнинг “Девону луғотит турк”, Абу Райҳон Беруний “Ўтмиш асрлардан қолган ёдгорликлар”, Наршахийнинг “Бухоро тарихи”, Абулқосим Фирдавсийнинг “Шоҳнома”, Амир Темурнинг “Тузуқот”, Мирзо Улуғбекнинг “Тарихи арбаа улус” ва бошқа асарларида қадимги туркийлар ҳақида.

Мовароуннаҳрда қадим давлатлар ва миллий маънавиятнинг шаклланиш омиллари. Буюк турк хоқонлиги - миллий давлатчилик асоси сифатида Миллатнинг ташкил топиши ва миллий бирлик учун кураш.

Туронзаминда туркий ёзув билан бир қаторда суғд ва хоразм ёзувлари.

Қадимги туркийлар ҳаётида дин ва маънавий қадриятлар. Ўрта Осиё халқлари орасида зардуштийлик дини билан бир қатор жойларда буддизм, монийлик, христианлик динларига эътиқод қилишлик ҳам кенг расм бўлгани. Диний мўътадиллик, хайрихоҳлик ва муросағўйликнинг қадимий илдизга эгаллиги.

Янги эра бошларида жаҳонда ва минтақада маънавий янгиланиш заруратининг кучайиши ва тавҳид эътиқодининг шаклланиши. Инсонлар онгида асотир тафаккур асоратлари, уни енгиб ўтиш зарурати. Ислom маънавий қадриятлари ва маърифати. “Ислom” сўзи ва Қуръоннинг – маъноси. Ислomнинг асл ғоялари. Инсоннинг азиз ва муқаррам қилиб яратилгани. Илоҳиётда Ислomнинг уч элементи. 7 та иймон ва 5 та амалий маросимчилиги талаблари.

VIII- IX асрларда ислom минтақа маданиятининг ташкил топиши. Ислom дини, унинг асосий манбалари. Қурони карим ва ҳадислар маънавияти. Ислom маънавиятининг энг олий нуқталари. Ислom минтақа маданияти доирасида миллий маънавиятимиз такомилли ва маърифат йўллари: а) Сунна босқичи – Ибрат маърифати; б) Ислom маърифатчилиги босқичи – Илм маърифати; в) Тасаввуф тариқатлари босқичи – Риёзат маърифати; г) “Мажоз тариқи” босқичи – Меҳр маърифати.

Бағдодда “Байт ул-ҳикма”нинг ташкил топиши. Минтақа халқларнинг маънавий-маърифий, маданий алоқаларини кучайиши.

“Сунна”нинг моҳияти. Ислом минтақа маданиятида суннанинг аҳамияти. Сунна маънавиятнинг ўзак моҳияти. Ҳадислар Ислом динида Қуръондан кейинги муқаддас манба. Жисмоний ва маънавий покликка интилиш ислом ахлоқининг Расулуллоҳ (с.а.в.) ҳадисларининг яна бир муҳим мавзу йўналиши эканлиги.

Ҳадислар маънавий-ахлоқий тарбияга оид бўлган фикрларнинг мукамал тўплами. Илк ровийлар ва муҳаддислар. Ҳадис илми ва ҳадис илмининг “олтин асри”. Ҳадис илмида Имом Бухорийнинг жаҳоншумул хизматлари. Ислом ахлоқининг шаклланишида Пайғамбаримиз ҳадисларининг аҳамияти, шариат ва фикҳ асосларининг шаклланиши. Бурҳониддин Марғинонийнинг “Ҳидоя” – “Тўғри йўл” асари.

“Рационал” ва “иррационал” тафаккур тушунчаларининг моҳияти. Ислом минтақа маданиятида мантиқий тафаккурнинг ўрни. Қомусий алломалар фаолияти. “Маъмун академияси”, “Байтул-ҳикмат”. Марказий Осиё фалсафий тафаккурида маънавият ва маърифат масалалари. Форобий фалсафаси ва фозил жамият орзуси.

Юсуф Хос Ҳожиб ва Ислом маърифатчилиги босқичида туркий халқлар маънавияти. Шарқ мусулмон Ренессанси – Уйғониш даври.

IX-XII, XIV-XVI асрлар Марказий Осиё илк Ренессанс – Уйғониш даври сифатида эътироф этилиши. Шарқ ва Ғарб уйғониш даври мазмун моҳияти, улар ўртасидаги умумий, ўхшаш томонлар ва фарқли жиҳатлар.

Илк ўрта асрларда Марказий Осиёда илм-маърифат ва маънавият ривожиди.

“Тасаввуф” тушунчасининг моҳияти, шаклланиш ва ривожланиш тарихи. Тасаввуфнинг маънавий жиҳатлари. Тасаввуфнинг моҳияти инсонни маънавий, руҳий ва жисмоний покликка олиб боради. Суфийлик йўлини ихтиёр этганларнинг маънавий камолот босқичлари: Шариат, Тариқат, Маърифат, Ҳақиқат. Нафс тарбияси ва Риёзат маърифати.

Туркистонда тасаввуф. Кубровия, Яссавия, Нақшбандия тариқатлари. Баҳоуддин Нақшбанд ва тасаввуф ирфонининг камоли. Миллий маънавиятимиз ривожиди “Мажоз тариқи” босқичи. Алишер Навоий “Мажозий ишқи” ҳақида.

Амир Темур буюк давлат арбоби ва юксак маънавият соҳиби. “Темур тузуклари” маънавияти. “Куч адолатда” ғоясининг моҳияти. “Миллат дардига дармон” бўлишга чақириғининг ҳам сув билан ҳаводек зарурлиги.

Соҳибқироннинг илму фан, маданият, бунёдкорлик, дин ва маънавият ривожига кенг йўл очгани. Темурийлар сулоласи даврида маънавият ва маърифат ривожиди. Темур ва Темурийлар даври ҳозирги давр илм-фанида Марказий Осиё Ренессанси (Уйғониш) даври деб ҳам юритилиши. Мирзо Улуғбек “Самарқанд академияси”.

Темурийлар даврида яшган буюк шахслар маънавий мероси. Абдурахмон Жомий ва Мир Алишер Навоий ҳамда бошқалар.

Амир Темур ва темурийлар сулоласи даврида яратилган маънавий-маърифий мероснинг миллий маънавий такомил тараққиётидаги аҳамияти.

Алишер Навоий ўз ҳаёт фаолияти давомида амалга оширган эзгу ишлари ва бой ижодий мероси унинг маънавий оламини элчилари эканлиги. А. Навоий ижодий меросининг миллий, минтақавий ва умумбашарий маънавий моҳияти. Унинг такомил тараққиётидаги ўрни.

“Лисон ут -тайр”, “Муҳокамат ул – луғатайн”, “Маҳбуб ул-қулуб” маънавияти. Уларда янги давр маънавиятига пойдевор қўйилиши. Янги даврнинг буюк ҳақиқати - дунёни сурат ва маъни яхлитлигида ўрганиш ва баҳамжихатликда бошқаришга интилишда А. Навоий маънавий меросининг аҳамияти.

Янги давр маънавиятига ўтиш. Ислом минтақа маданияти ютуқларининг оммалашуви босқичи. Ислом минтақа маданиятининг Европага таъсири. Европа Уйғониши (“Аверроизм”, Реформация ва Ренессанс) ва Шарқ маданиятига эътиборнинг кучайиши. Ибн Рушд, Ибн Туфайл каби мутафаккирлар ижоди. Шарқ ва Ғарб уйғониш даври маданиятининг ўзига хос хусусиятлари. Европа маърифатчилигида илм ва имон зиддияти. Қомусий алломаларимиз маънавий-маърифий меросининг жаҳоншумул аҳамияти.

XVI-XIX асрларда Марказий Осиё халқлари маънавий-маърифий тафаккур тараққиётида икки йўналиш. Марказий Осиё ва Ҳиндистон. Бобур ижодий меросида маънавият ва маърифат. “Шарқ Гегели” Мирза Абдулқодир Бедил маънавий мероси.

Анъанавий жамият тушунчаси. Анъанавий жамият ва миллий ирода сусайиши. Таназул сабаблари. Бир бутун мамлакатнинг учга бўлиниши ва парокандалик. Шоир Турдининг - ягона Ватан ғояси.

Бобораҳим Машраб, шоир Турди Фароғий, Гулханий, Махмур, Муқимий, Фурқат, Аҳмад Дониш ва бошқалар ҳаёти ва ижодий фаолиятида давр қиёфасини акс этиши. Ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги таназулнинг оқибатлари.

Чор Россияси ҳукмдорлиги ва большевизм қатағонлари шароитида миллий маънавиятимиз аҳволи. Ягона Туркистонинг парчаланиши ва Россия империясининг маккорона сиёсати. Европа маданияти элментларин кириб келиши. Миллий маънавиятимизнинг Янги давр Европа маданияти билан бевосита тўқнашуви

Мустамлакачилик ва қарамлик шароитида ўзбек халқининг маданияти ва маънавиятига таҳдид. Халқни миллий-маънавий, маърифий заминларидан маҳрум қилиш мустамлакачилик сиёсатининг мақсади эканлиги. Абдурауф Фитратнинг “Туркистонда руслар” рисоласи.

Мустабид тузум шароитида ўзбек халқининг она тили, эътиқоди, миллий мероси, ғурури, қадриятларидан маҳрум этилиши ва топталиши.

Миллат зиёлиларининг миллий ўзликни сақлаш соҳасидаги уринишлари.

Большевиклар диктатураси ва халқларни ўз миллий маънавиятидан бегоналаштириш сиёсати. “Шаклан миллий, мазмунан социалистик маданият” шioriнинг мантиқсизлиги ва мунофиқона моҳияти.

Жанговор атеизм ва “шахсга сиғиниш” касаллиги. Қардош халқлар орасига нифок солиш ҳаракатлари.

Миллий зиёлиларни жисмонан ва руҳан мавҳ этиш - аёвсиз қатағонлар - миллатни манқуртлаштиришнинг мудҳиш усули сифатида.

Марксистик-ленинистик идеологиянинг ялпи мустабидлиги миллатларнинг маънавий инқирозига асосий сабаб. Ижтимоий фанлар тоталитар идеология исканжасида. Зиёлиларнинг миллат тарбиячиларидан мустабид мафкура маддоҳларига айланиши.

Мустақиллик, озодлик ва маънавий қадриятларимизни тиклаш учун халқимиз олиб борган курашлари.

Миллий уйғониш ва Янги давр маърифатчилиги. Жаидчиликнинг вужудга келиши. Жаидчилик ҳаракатининг асосий моҳияти. Туркистонда жаидлар ҳаракатининг шаклланиши уч босқичи. Жаидчиларнинг илм-фан ва таълим-тарбияга эътибори. Жаидчиларнинг маърифатпарварлик ҳаракатлари ва унинг халқ маънавиятини кўтаришда тутган ўрни.

Туркистон жаидчилик ҳаракатининг йирик намоёндалари. Бехбудий, Мунаввар Қори, Абдулла Авлоний, Фитрат, Чўлпон, Абдулла Қодирийлар фаолияти ва ижоди миллат озодлиги учун кураш билан боғланиб кетганлиги. Бехбудий - муфтий ва драматург. Жаидчиларнинг амалий ҳаракатлари ва тарихий тақдири. Мустақиллик ва жаидчилик ҳаракатига муносабатни ўзгариши.

Мустақиллик ва маънавият. Маънавият ва миллат тарбияси. Давлатимиз сиёсатида маънавият масалаларига алоҳида ғамхўрлик. Бош маънавий қадриятларимиз. Мустақиллик даврида халқимиз миллий маънавиятининг юксалиши. Миллий маънавиятимизда инсон қадрининг улуғланиши. Қадр ва қадрият. Инсоннинг онгли мавжудот сифатидаги кудрати ва масъулияти.

Маънавиятда қадр муаммоси ва унинг иқтисод ва сиёсатда аксланиши.

Мустақиллик даврида аждодларимиз маънавий меросига ва диний қадриятларга муносабатни тубдан янгиланиши. Миллий ўзликни англаш. Мустақиллик масъулият. Тафаккур эркинлиги инсон эркинлиги ажралмас қисми. Инсон – дунё меҳвари. Шахс ва миллат маънавий камолотининг рўёбга чиқиш жараёни. Олий маънавий қадриятлар - Ватан, Шахс, Миллат, Адолат, Ҳақиқат. Мустақиллик даврида халқимиз миллий маънавий қадриятларини тикланиши ва ривожланиши, ўзликни англашнинг ўсиши, халқнинг маънавий сарчашмаларга, унинг илдизларига қайтиши. Миллий-маънавий янгиланиш, юксалиш, тараққиёт омили.

Шахс маънавияти мезонлари. Маънавий баркамол, комил инсон тушунчалари ва уларнинг шарқона таърифи.

“Ватан” тимсол-тушунчасининг маъно жилолари. Она-замин – бани башар Ватани сифатида. “Тарихий ватан” ва “фуқаролик” тушунчалари. “Ватанни севмоқ иймондандир”. Ватан - саждагоҳ каби муқаддасдир. Ватанпарварлик – етук маънавиятлилик мезони. Ватан туйғуси ва

фуқаролик масъулияти. Миллий маънавиятимизда Ўзбекистон - ягона Ватан. Оллоҳ назари тушган диёр.

Мамлакат ва миллат. “Ўзбекистон халқи” тушунчаси. Ватан ободлиги қандай таъмин этилади. Фуқаролик миллат олдидаги масъулиятдир.

Инсонпарварлик, миллатпарварлик –шахс маънавий қиёфаси мезони. Ўз Ватани ва миллатига садоқатли бўлиш-юксак маънавийлик мезони.

Миллий ўзликни англаш ва унинг моҳияти. Миллатлараро тотувликни таъминлаш-маънавийлик мезонидир. Миллатлараро тотувликда яшаш халқимизга аждодларимиздан қолган улуғ мерос ҳисобланади. Ҳуқуқий саводхонлик – маънавий етуклик мезони. Демократиянинг маънавий-маърифий жиҳатлари.

Шахс маънавиятини шакллантиришда ота-она ва оила масъулияти. Адабиёт ва санъат – шахс маънавиятини шакллантириш ва ривожлантиришнинг муҳим воситаси. Шахс маънавиятини шакллантиришда маҳалла, таълим тизими ва жамоат ташкилотларининг ўрни.

Миллий маънавиятимиз анъаналарида табиат ва инсон уйғунлиги. Инсоннинг моддий борлиққа маънавий муносабати. Миллий маънавият ва экологик қадриятлар уйғунлиги. Инсоннинг табиат олдидаги масъулияти. Экологик муаммоларнинг ҳал этилишида маънавият омили. Табиатга мулкий муносабат. Унинг маънавий жиҳатлари.

Оила маънавий муҳити. Шахс, оила, жамият. Оила қуриш масъулияти. Оилада эр кишининг мавқеи. Аёл – оиланинг асоси. Ота –онанинг фарзанд олдидаги бурчи. Соғлом авлод - жамият тараққиётининг ҳал қилувчи омили. Ёш авлоднинг мустақиллик масъулияти ва ота-она ҳурмати. Оилада 3 авлод ҳамкорлиги. Миллий турмуш тарзи тушунчаси ва унинг маънавий эстетик жиҳатлари. Оилавий бурч ва масъулиятнинг ижтимоий ва маънавий асослари. Оилавий муносабатлар маданиятининг миллий ва диний жиҳатлари. Жамоатчилик фикрининг оилавий ҳаёт ва ёшлар тарбиясига таъсири.

Инсон табиати тўғрисидаги қарашлар. Инсон табиати тўғрисидаги маркистик қарашларнинг бирёқламалиги. Инсон - эҳтиёжлари юксалувчи мавжудот. “Яшашдан мақсад” саволига жавоб излаш инсон табиатининг муҳим белгисидир.

Маънавий меросимизда бозор иқтисодига муносабат. Бозор иқтисоди ва маънавият. Бозор ва маънавият. Маънавият ва бозор. Тадбиркор маънавияти. Тадбиркорнинг бош маънавий фазилатлари.

Глобаллашув ва ахборотлашув жараёнларида маънавият аҳамиятини ошиб бориши. Оммавий маданиятнинг ижтимоий функциялари ва инсон маънавиятига таъсири. Маънавият ва маънавиятсизлик. Маънавиятга таҳдидларни турли кўринишлари. Фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя, жаҳолатга қарши маърифат билан курашишнинг зарурлиги. Маънавий – маърифий уйғоқлик ва огоҳлик. Ахборот, маълумот, билим нисбатлари. Маънавий-маърифий қадриятларга зид ахборот хуружи ва унинг олдини олиш зарурияти. Интернетдаги таҳдидлардан ҳимоя. Миллий маънавий

меросимизда ёш авлод тарбиясига оид масалаларнинг ишлаб чиқилиши. Шахс маънавиятини шакллантиришда таълим- тарбия муассасаларининг масъулияти.

Ўзбекистон умумжаҳон маданиятини узвий бир қисми эканлиги. Замонавий таълим – тарбияда жаҳон ва миллий маънавиятимиз анъаналари уйғунлигини таъминлашнинг долзарблиги. Ёш авлод маънавий-ахлоқий тарбиясида халқ педагогикаси манбаларининг аҳамияти. Замонавий ахборот технологиялари ва маънавий тарбия.

Тараққиётимизнинг янги босқичида ёш авлод маънавий-маърифий тарбиясига эътиборни янада кучайиши. Зиёлининг миллатнинг маънавий мураббийси сифатидаги ижтимоий масъулияти. Ҳақ ва миллат олдидаги бурчи.

Энг буюк жасорат –маънавий жасорат эканлиги. Ёш авлодни маънавий жасорат руҳида тарбиялаш омиллари ва миллий маънавиятимиз анъаналарига садоқатни мустаҳкамлаш. Маънавий жасорат соҳиблари эзгулик ва маърифат йўлида доимо одамларга ибрат эканлиги.

Ёш авлодда журъат, шижоат, яратувчилик, бунёдкорлик, илм-маърифатга ошнолик, истеъдод ва масъулият туйғуларини мустаҳкамлаш зарурати. Комил инсон тарбиясида устознинг ҳиссаси. Миллий маънавиятимиз анъаналарида устоз ва шогирд муносабатлари. Маърифат йўллари ва миллий тарбия назарияси. Шахснинг маънавий шаклланишида таълим ва тарбия нисбати.

ГЕОСИЁСАТ АСОСЛАРИ фанидан

«Геосиёсат асослари» фан ва сиёсий амлиёт сифатида. «Геосиёсат асослари» нинг фан сифатида шаклланиши. «Геосиёсат асослари» тушунчаси ва унинг асосий аспекти. Фаннинг предмети ва тадқиқот доираси. Геосиёсат асослари сиёсий жараёнлар ва эрга бўлган муносабатлар ҳақидаги, сиёсатнинг «географик ақли» сифатидаги фан. Геосиёсат асосларининг вужулга келишига бўлган объектив эҳтиёж. Гелполитиканинг фан сифатида ўрганила бошланиши. Р.Чиллен ва Ф.Ратсел таълимотлари.

«Геосиёсат асослари»нинг асосий манбалари. Геосиёсат асосларининг шаклланишидаги илмий ёндашувлар: цивилизацион (Н.Данилевский, К.Леонтев, О.Шпенглер ва бошқалар), ҳарбий-стратегик (Н.Макиавелли, К. фон Клаузевиц, Х.Молтке ва бошқалар) ва географик дитерминизм (Арасту, Ж.Воден, Ш.Монтеске ва бошқалар). «Геосиёсат асослари» ва политологик фанларнинг ўзаро алоқаси ва ўзига хос хусусиятлари.

Фаннинг генезиси, методи, категориялари ва парадигмаси. Геосиёсат таълимотлар: фан тарихи ва унинг ҳозирги даврдаги ривож. Ҳозирги даврдаги геосиёсий ва иқтисодий марказлар. Глобаллашув жараёнлари ва геосиёсий ва иқтисодий марказлар. Геосиёсатнинг асосий категориялари:

худуд, ҳалқ(демографик вазият) табиий бойликлар, сиёсий тизимлар. Марказий Осиё давлатлари геосиёсий алоқалар тизимида. Ўзбекистон геосиёсий алоқалар тизимида.

Геосиёсат асосларининг асосий тушунчалари: географик макон, эндемик майдон, чегараолди майдон, чорраҳа майдон, тотал майдон, метаполе. Геосиёсий муносабатлар ва кучлар баланси. Сиёсий майдон давлат мавжудлигининг муҳим белгиси. Геосиёсат асосларининг асосий қонунлари. Сиёсий, иқтисодий, социал, географик тизимлар ривож, амал килиши билан боғлиқ қонуниятлар.

Геосиёсат асосларининг асосий методлари: системалик, таққослаш, тарихийлик, аксиологик-норматив, функционал, институционал, антропологик, ва бошқалар. Геосиёсатнинг асосий функциялари: гносеологик функция; прогноз қилиш функцияси; бошқарув функцияси; мафкуравий функция.

“Геосиёсат асослари” фани таърифи ва унинг моҳияти. Ўрганиш услублари, таҳлил этиш ва истиқболли белгилаш

Ф.Ратселнинг «Сиёсий география» асаарида давлат ва борлиқ масалалари. Р.Челлен «Геосиёсат асослари» атамасининг асосчиси. Давлатнинг асосий физик-географик белгилари. Х.Макиндер томонидан жаҳон сиёсий тарихининг оригинал ва инқилобий ғоясининг ишлаб чиқилиши– «Тарихнинг географик ўзаги». Хартленд назарияси ва «Катта ўйин» контсептсиясининг ишлаб чиқилиши. К.Хаусхофер – ҳаётий борлиқ. Ф.Науманн контсептсиялари. А.Мехен томонидан денгиз кучларининг қудрати (ишлаб чиқариш, савдо, мустамлакалар босиб олиш) махсус таълимот сифатида ишлаб чиқилиши. Спикмен томонидан давлат қудратини аниқлаб берувчи омиллар белгилаб берилди: давлат майдонининг устки қисми; давлат чегараларининг табиати; давлат аҳолисининг миқдори; давлатда керакли хом-ашё захираларининг борлиги ёки уларга эга бўлмаслиги ва бошқалар.

Россиядаги геополитик мактабларва оқимлар. Эвросиё ҳаракатининг шаклланиши ва тарқалиши: Н.С. Трубетской, П.Н. Савитский, Г.В. Флоровский ва П.П. Сувчинский. XX асрнинг 60-йилларида Л.Н.Гумелев томонидан эвросиё ҳаракатининг қайта тикланиши.

Евросиё ҳаракатининг тарихий илдизлари. Рус проваслав ва Византия маданиятининг ҳимочиси сифатида - Учинчи Рим.

Евросиё ҳаракати ва славян маданияти. Н. Данилевский таълимотида эвротсентризм ва политсентризм ғоялари. Геополитик назарияда «ривожланиш жойи» тушунчаси-Россия европа ҳам, Осиё ҳам эмас накли сифатида. П.Савитский қарашларида географик макон тушунчаси. Эвросиё ўзига хос географик дунё сифатида.

Рус давлатчилиги тарихшунослигининг асосий контсептсиялари: Киев Руси ва Олтин Ўрда. Петр И ислохотлари ва унинг эвросиё анъаналарига зидлиги.

Иккинчи жаҳон уруши якунларини европа давлатлари мавқеига таъсири. Европани бирлаштириш ғоясининг объектив заруриятга айланиши. Ш. де Гол ва Голлизм. Атлантизм. Римланд ва Хартленд назариясидан регионал геополитикага ўтишда И.Лакостом таълимоти. Европада геополитик назариялар ривожининг асосий йўналишлари: атлантизм, мондиализм, амалий геополитика, «янги ўнглар» оқими. Атлантизм ва мондиализм ғоялари.

Ўзбекистон ҳудудидаги қадимий давлатлар. Шарқ ва Ғарб ўртасидаги иқтисодий муносабатлар. Довон-Хитой муносабатлари. Буюк ипак йўли. Кушон. Қанғ-Шимолий савдо йўли.

Фаробий «Фозил одамлар шаҳри» асари. Берунийнинг «Ҳиндистон» асарида географик дитерминизм масалалари. «Шоҳнома» ва унда Турон-Ерон муносабатлари. «Дастур ул-мулук», «Садъий Искандарий» асарларидаги сиёсий қарашлар.

Геосиёсий билимлар ривожидида «Темур тузуклари» асари.

Шайбонийлар давлатининг ташкил топиши. Халқаро муносабатлар тизимида Хуросон муаммоси. Шайбонийлар-Сафавийлар, Шайбонийлар-Бобурийлар, Қўқон-Хитой муносабатлари. Марказий Осиёнинг жаҳон бозоридан узилиб қолиши ва унинг оқибатлари.

Хонликлар ва Россия ўртасидаги элчилик муносабатлари. Черкасский, Бухголтс, Беневени, Хохлов элчиликлари ва улардан кўзланган геосиёсий мақсадлар.

Маърифатпарварлик ҳаракати. Оғоҳий «Қасидаи насиҳат» асари. А.Донишнинг «Тарихий рисола» асари. Рус истилдоси. Жадидчилик ҳаракатининг ғоявий-сиёсий йўли.

Ўрта Осиёда Англия ва Россия манфаатлари доирасининг тўқнашуви ва унинг асосий саббалари.

Инглиз экспедитсиялари: Муркфорд ва А.Бёрнс элчилиги. 1839 йилги Англия-Афғонистон уруши. Русларнинг 1839 йилги Хивага юриши. Россия томонидан Раим ва Копал қалъаларининг барпо этилиши. Ҳиротда инглизлар қароргоҳи ташкил этилиши. Роулсон элчилиги. Ўрта Осиёдаги манфаатлар доирасини белгилашда Англия-Россия битими.

Икки кутбли дунёнинг барҳам топиши, «совуқ уруш» нинг тугаши. Дкнёнинг янги сиёсий харитаси. Янги минг йиллик арафасида ўз эчимини топмаётган муаммолар. Эндиликда хавфсизликни қандай сақлаб қолиш мумкин? Барқарорликни қандай таъминлаш даркор? Тараққиёт йўлидан

ривожланишга нималар ҳисобига эришиш мумкин. Муаммога ёндашув услублари: тарихийлик ва мантиқийлик, изчиллик, макон ва замон ва бошқалар.

Инсониятга хавф солаётган таҳдидлар. Минтақавий можаро моҳияти ва Ўзбекистоннинг геосий манфаатига зидлиги. Геосий ва этник асосдаги таҳдидлар ва уларнинг эчими билан боғлиқ тақлиф ва хулосалар.

Барқарорлик шартлари: маънавий қадриятлар ва миллий ўзликни англашни тикланиши, давлатнинг мудофаа қобилятининг мустақамланиши, институтсионал ўзгаришлар.

Тараққиёт кафолатлари: мамлакатнинг географик имкониятлари, инсон салоҳияти, жаҳон ҳамжамияти билан ҳамкорликнинг йўлга қуйилиши.

СССР парчаланишининг дунёнинг сиёсий харитасига ва кучлар балансига кескин таъсири. Мустабит тизимдан янги мустақил давлатларга қолган оғир мерос. Россия-АҚШ муносабатлари. Стратегик манфаат ва геосиёсий ёндашувлар зидлиги. Ўзаро муносабатларни белгилаб берувчи омиллар. Ядро қуролларини чеклаш бўйича 1972 йилги битимдан чекиниш. Шарқий эвропа, Кавказ, Яқин Шарқ масаласидаги келишмовчиликлар. Россия ва Шимолий Атлантика региони билан муносабатлар янги босқичда. Регионнинг ташқи савдо, ишлаб чиқариш ва ҳарбий стратегик жиҳатдан аҳамияти. ШАР билан муносабатларни мувофиқлаштиришда АҚШ ва Болтиқбўйи мамлакатлари омили.

Россия ва НАТО муносабатлари. Ғарбнинг манфаатлари тизимида АҚШ ва Шарқ эвропа масаласи. НАТО нинг Шарққа томон кенгайиши. Потсдам конференцияси битимларининг барбод бўлиши. Калининград масаласи. Косово ва Абхазия масаласи – Россия –Евросиё эканлиги ишора. Россия ташқи муносабатлари тизимида Осиё томон бурилиш. Россия-Хитой муносабатлари объектив зарурият сифатида.

АҚШ ташқи муносабатларининг ривожланиш тарихи. Жаҳон сиёсатида этакчилик учун кураш: Монро доктринаси, Хей доктринаси, Вилсоннинг тинчилик дастури, Дауес ва Юнг режалири, Ленд-Лиз ҳақидаги ҳужжат, Малшал режаси, Трумен доктринаси, НАТО, СЕАТО. Куч ишлатиш сиёсати ва унинг барбод бўлиши. «Н500-75» дастурининг моҳияти. Эвросиё геостратегияси. АҚШ геосиёсатида Россия. НАТО –сиртмоқ (Европага нисбатан), қапқон (Россия-ЕИ муносабатлари учун) ва қалқон (АҚШ манфаатлари учун) сифатида.

Яқин Шарқ масаласи. Кемп-Девид битими. Араб мамлакатларининг миллий бирлигига қарши кураш воситаси. АҚШ нинг Ўрта Осиё, Кавказ ва Ҳинддаги манфаатлари. АҚШ нинг Хитойдаги геосиёсий манфаатлари. АҚШ-Япония муносабатлари.

Хитой-Россия, Хитой-Ғарбий эвропа, Хитой-АҚШ муносабатларининг ривожланиш тарихи. Хитой иқтисодий тараққиётининг спетсифик хусусиятлари. Хитой-СССР-Ғарбий муносабатларидаги мафкуравий келишмовчилик. Хитойнинг ҳал этилмаган ҳудудий муаммолари. Демографик вазият. Мамлакатнинг ташқи иқтисодий алоқалари. «Катта Хитой» интеграцияси - Хитой, Тайвань, Сянган, Аомен (Макао), Сингапур). Хитой геосиёсатининг моҳияти. Мамлакатдаги миллий муаммолар.

Япониянинг жаҳон иқтисодиёти ва сиёсий майдонидаги тутган мавқеидаги номуносивбликлар. Ташқи сиёсатда АҚШ мавқеининг ортиши. Россия-Япония муносабатларининг ривожланиш тарихидан-Курил муаммоси. Россия-Япония муносабатларида «Учинчи куч» омили-Портсмут, Потсдам, Ялта битимлари.

Япония иқтисодиётида Курил захираларига бўлган талаб. Оролларнинг Россия иқтисодиёти ва ҳарбий –геосиёсий манфаатларида тутган ўрни. Япония-Россия муносабатларининг янги босқичда ривожланиши: 1) Шимолий ҳудуд масаласи; 2) иқтисодий масалалар; 3) сиёсий, ҳарбий-геосиёсий. Япония- МДҲ мамлакатлари ўртасида иқтисодий муносабатлар.

Икки кутбли тизимнинг барҳам топиши ва кучлар нисбатидаги ўзгаришлар: эИ, АҚШ, Хитой ва Россия. Мустақилликдан кейинги даврдаги иқтисодий, ижтимоий, демографик, транспорт-коммуникациявий, этник, мафкуравий муаммолар. МО ҳудудининг табиий-географик, ижтимоий-иқтисодий аҳволи ва имкониятлари. МДҲ, эИХ, ГУАМ фаолиятидаги зиддиятлар. Атлантизм ғояларини амалга оширишда Коллингз дастури.

Ўзбекистон геосиёсий манфаатлари тизимида МОҲ нинг тутган ўрни.

Марказий Осиё давлатларига хавф солаётган асосий таҳдидлар: сув ресурсларидан фойдаланиш; атроф-муҳит деградацияси, миллатлараро тўқнашувлар, наркобизнес, уюшган жиноятчилик, халқаро терроризм, диний экстремизм и демография.

Марказий Осиёда экологик вазиятнинг намоён бўлиш хусусиятлари. Сувнинг танқислиги ва шўрланганлиги. Сув муаммосининг сиёсий тус олиши.

Иттифоқдан қолган оғир мерос. Миллий-ҳудудий чегаралаш ва унинг оқибатлари: Фарғона ва Ўш воқеалари. Ўзбекистонда миллий сиёсатнинг асосий тамойиллари.

Афғонистон - МО хавфсизлигига асосий таҳдид. МО хавфсизликнинг таъминлашда ОДКБ нинг тутган ўрни. Интеграция –муаммоларнинг эчимининг асосий омили сифатида.

ШХТ нинг ташкил этилиши объектив зарурият сифатида. Ташкилотнинг минтақа ва жаҳон сиёсатини белгилашдаги аҳамияти. ШХТ

нинг иқтисодий муносабатларни ривожлантиришдаги аҳамияти. ШХТ нинг минтақа хавфсизлигини таъминлашдаги аҳамияти. ШХТ ва Осиё интеграцияси масалалари. Ўзбекистоннинг бу тизимдаги иқтисодий ва хавфсизликни таъмин этиш бобидаги манфаатлари.

ШХТ ва АҚШ нинг геосиёсий манфаатлари. «Катта Марказий Осиё» - ШХТ. ШХТ нинг келгусидаги мақоми билан боғлиқ муаммолар.

Марказий Осиё янги сиёсий муносабатлар тизимида. Регионнинг табиий-географик имкониятлари.

Россия-Ерон муносабатлари янги босқичда. Каспий муаммоси. Каспий-Форс кўлиги. Россия-Туркия муносабатлари. Ўрта Шарқда ўз таъсир доирасини белгилашда томонларнинг имкониятлари. Ироқ-Россия муносабатлари. Афғонистон фожеаси. Барак Обама-«Янги катта ўйин» контсепциясининг янги иштирокчиси.

МИЛЛИЙ ҒОЯ ТАРҒИБОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ, ОИЛА МАЪНАВИЯТИ фанларидан:

Оила – энг қадимий ижтимоий институт. Оила – инсоннинг ишончли таянчи, унинг маънавияти ва ахлоқининг ўзаги. Никоҳ - оила барқарорлигининг асосий омили. Никоҳнинг турли мамлакатларда ва вилоятларда турлича ўтказилиши. Никоҳ - оила ўзаро муносабатларининг муқобил шакллари.

Соғлом оила. Соғлом оила – соғлом авлод таянчи. Юксак маънавият соҳиби бўлган соғлом авлодни тарбиялашда соғлом оила муҳитининг таъсири. “Оила соғлом экан – жамият мустаҳкам, жамият мустаҳкам экан – мамлакат барқарордир” тамойилининг аҳамияти.

Ўзбекистон Конституциясида Оила ва унинг масъулияти ҳақида. Бурч ва масъулият. Оилавий бурч. Оилада бува, буви, ота-она ва фарзандларнинг бурчи – оилавий бурч асоси. Оила аъзоларининг бурч ва масъулияти. Жисмонан етук, муайян маънавий фазилатларни эгаллаган, ижтимоий ва ҳуқуқий бурчини англаган инсонни шакллантиришда оила бошлиғининг бурчи ва масъулияти.

Халқимиз ва миллатимиз тарихида маҳалланинг, кўни-кўшинининг ва жамоатчиликнинг оилавий ҳаёт ва ёшлар тарбиясига кўрсатиб келган таъсири. Инсоннинг ўз-ўзини англашида жамоатчиликнинг ўрни ва аҳамияти. Ҳар бир оиланинг тинчлиги ёнма-ён яшаётган кўшилларга боғлиқ эканлиги. Жамоатчилик фикрининг оила маънавий муҳитига таъсири. Ёшларга маънавий таъсир кўрсатишда самимийлик муҳити, тушунтириш, сўз билан таъсир кўрсатиш, меҳнат билан шуғулланиш омиллари.

Маънавий баркамол, жисмоний соғлом фарзандларни вояга етказишда ота-оналарнинг роли. Отанинг ижобий фазилатлари, ўғитлари ва амаллари. Она алласи, она маънавияти ва амалларининг фарзанд тарбиясига таъсири. Ҳадисларда ота-она ҳақидаги фикрлар.

Жамоатчилик ичида ўзини тутишнинг ахлоқий асослари. Оилада фарзанд тарбиясига доир ахлоқий низом ва қадриятлар. Фарзандлик бурчи ва бола тарбиясининг ахлоқий асослари. Оиладаги муносабатларнинг ахлоқий асослари. Фарзанд тарбиясида ҳалоллик, иймонлилик, инсофлилик, ҳаё, ибодат, уят, андиша, сабр-қаноат каби ахлоқий фазилатлар.

Оиладаги руҳий муҳит. Оилада соғлом руҳий муҳитни таъминлаш омиллари. Ота-онанинг руҳий ҳолати ва уларни фарзанд тарбиясига таъсири. Ёшларнинг маънавий камолотида уларнинг руҳий ҳолатидаги ўзгаришларни аниқлаш омили.

Тарбия ва тарбиячи. Глобаллашган жамиятда анъанавий ва замонавий тарбия уйғунлиги. Фарзанд тарбиясига салбий таъсир кўрсатувчи воситалар (интернет, мобиль телефон, ОАВ) ва улардан тўғри фойдаланиш механизмлари. Юксак савияда ёзилган китобларнинг фарзанд тарбиясига таъсири.

Ўзбек халқининг буюк маънавий мероси. Бой маънавий меросимиздан оила маънавиятини юксалтиришда фойдаланиш усуллари. Фарзандлар тарбиясига буюк аждодларимизнинг ибратли ҳаётлари ҳақидаги бадиий-илмий адабиётларнинг таъсири. Оила кутубхонаси – маънавий тарбия воситаси. Оилада буюк алломаларимизнинг асарларини ўрганиш ва ёшларни уларга бўлган қизқишларини ошириш.

Мустақил Ўзбекистонда бола тарбияси борасида ўзбекларнинг ўзига хос, узок тарихий тажрибаси ва анъаналари. Миллий тарбия. Тарбия бир умр давом этадиган жараён сифатида, унинг узлуксиз ва босқичма-босқич олиб борилиши зарурияти. Оилада фарзанд тарбиясининг турли хил даврлари ва уларнинг маънавий камолотга таъсири. Ўзбекона тарбия, унинг ўзига хос жиҳатлари ва муаммолари. Маънавий меросимиз, урф-одатларимизнинг оиладаги маънавий муҳитини яхшилашга кўрсатган таъсири.

Халқ байрамлари ва уларни оилада нишонлаш анъаналари. Халқ байрамларининг оила маънавий муҳитини яхшилашга таъсири. Халқ байрамларини нишонлаш орқали фарзандлар қалбида оилапарварлик, ватанпарварлик ва инсонпарварлик туйғуларини камол топтириш.

Шарқ мутафаккирлари оила ва оилада болаларни маънавий-ахлоқий тарбияси ҳақида. Ўзбекистон Конституциясида фарзандлик бурчи ҳақида.

Халқ донишманчилигида фарзанднинг ота-она олдидаги бурчи. Қуръон ва ҳадисларда фарзанд бурчи ва масъулияти ҳақида.

Дин-илм, маърифат ва ахлоқ омили. Миллий ва жаҳон динларининг муқаддас манбалари ва уларда ифода этилган оилавий муносабатлар. Диний манбалар ва Халқ оғзаки ижоди илгари сурилган фарзанд тарбияси, саломатлиги бурч ва масъулияти каби масалаларининг оилавий муносабатлар тақомилиги таъсири.

Ислом – эзгулик дини. Ислом динининг муқаддас манбалари. Ислом дини манбаларида ота-она, фарзандларнинг ўзаро муносабатлари. Иймон, эътиқод, ҳалоллик, яхшилик, илм-маърифат каби тушунчаларнинг ислом дини манбаларидаги ифодаси ва уларни оила маънавиятини юксалтиришдаги ўрни.

Диний маросим ва байрамлар – Оила маънавиятини шакллантирувчи омил. Фарзандларнинг маънавий - ахлокий тарбиясига диний кадрларнинг таъсири.

Мустақиллик йилларида Ислом дини ва маросимларига муносабатнинг ижобий томонга ўзгариши. Ислом диний байрамларини мамлакатмизда нишонланиши ва уларда инсонпарварлик ғояларини ифодаланиши.

Ўзбекистонда оила, оналик ва болаликни ижтимоий муҳофазаси. Оила сиёсати. Оилавий турмуш тарзини барқарорлаштириш, ҳар бир оилани ижтимоий, иқтисодий, маънавий қўллаб-қувватлаш сиёсати. Оилага йўналтирилган сиёсат дастури: XXI аср оила концепцияси

Ўзбекистонда Оила институни ўрганишга қаратилган фалсафий, социологик, психологик тадқиқотлар ва уларни оила мустаҳкамлигини мустаҳкамлашдаги роли. Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги “Оила” илмий-амалий маркази фаолиятида оила институтини ўрганишга қаратилган илмий-амалий тадқиқотлар мазмуни.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси –Т.:“Ўзбекистон”, 2018.
2. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури. // Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. –Т.: “Ўзбекистон”, 1997. –Б. 30-52.
3. “Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Халқ сўзи. 2006 йил 26 август.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги қонун (янги таҳрир), Ўзбекистоннинг янги қонунлари. Тошкент.: -Тошкент: «Адолат», 1998.
5. “Маънавий-марий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш”. Тошкент: 2017
6. “Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида миллий ғояни ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқишга доир чора- тадбирлар тўғрисида”. Тошкент: 2019 .
7. Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар. Тлшкент: 2019
8. Мирзиёев Ш.М. “Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз”. - Тошкент.Ўзбекистон 2017- 56 б.
9. Мирзиёев Ш.М. “Танқидий таҳлил, қатъий тартиб интизом ва шахсий жавобгарлик–ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак”. - Тошкент: Ўзбекистон. -107 б
10. Мирзиёев Ш.М. “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш–юрт тарққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови”. - Тошкент: Ўзбекистон, 2017-48 б
11. Мирзиёев Ш.М. “Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз”. -. Тошкент: Ўзбекистон, 2017 – 488 б.
12. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Тошкент: Ўзбекистон, 2017-592 б.
13. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.:“Маънавият”, 2008.
14. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. – Т.:“Ўзбекистон”, 2010.
15. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. - Т.:“Ўзбекистон”, 2011.

Асосий адабиётлар

1. Тўраев Ш. Миллий ғоя ва мафқуралар тарихи. –Т.:“Sano-standart” , 2016 йил.
2. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар – Т.:Ўзбекистон, 2001 йил.
3. Назаров Қ.Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. (ўқув кўлланма) . –Т.:“Янги аср авлоди”, 2002 йил.

6. Тўраев Ш. Миллий ғоя туркумидаги фанларни ўқитиш жараёнида замонавий педагогик технологияларни қўллаш. –Т.:“Kamalak”, 2016.
7. Қуронов М. Миллий тарбия ва ёшлар. –Т.:“Kamalak”, 2016.
8. Тўраев Ш. Ўзбекистонда маънавий-маърифий сиёсатнинг тадрижий ривожланишида ижтимоий адолат масаласи. –Т.:“Kamalak”, 2016.
9. Эргашев И таҳрири остида. Миллий истиқлол ғояси (Ўзбекистон Республикаси Олий таълим бакалавриат босқичи учун дарслик) – Т.:Академия, 2005.
- Эркаев А. Маънавиятшунослик. 1-китоб. –Т.: “Маънавият”, 2018. -480 б.
1. Эркаев А. Маънавиятшунослик. 2-китоб. –Т.: “Маънавият”, 2018. -456 б.
2. Имомназаров М. Миллий маънавиятимиз асослари. -Т.: Ўзбекистон файласуфлар миллий жамияти, 2006. -448 б
3. Отамуротов С., Раматов Ж., Хусанов С. Маънавият асослари. Ўқув қўлланма.-Т.: А. Қодирий номидаги халқ мероси, 2002. -213 б.
4. Умаров Э., Абдуллаев М. Маънавият асослари. Ўқув қўлланма.-Т.: Шарқ, 2005. 128 б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Аббосхўжаев О. Мустақиллик нега муқаддас. –Т.: Ўзбекистон, 2004.
2. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий. Ҳадис. 1-4 жилдлар. – Т.: Қомуслар Бош таҳририяти, 1997.
3. Абилов Ў. Миллий ғоя ва маънавий омиллар. -Т.: 1999.
4. Авесто: Яшт китоб .-Т.: Шарқ, 2001. -128 б.
5. Айтматов Ч., Шохонов М. Чўққида қолган овчининг оҳи-зори. – Т.: Шарқ, 1998.
6. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами 20 томлик. -Т.: А.Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти, 1997-2003 й.й.
7. Ахмедов Х. Маънавий ҳаёт динамикаси. –Т.: Инновацион ривожланиш нашриёти-матбаа уйи, 2018. -210 б.
8. Аширов А. “Авесто”дан мерос маросимлар. -Т.: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2001.
9. Бегматов А. Маънавият фалсафаси. -Т.: Шарқ, 2000.
10. Бекмуродов М. Ўзбек менталитети. -Т.: "Янги аср авлоди", 2004.
11. Беруний. Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар // Танланган асарлар 1-том. –Т.: Фан, 1968.
12. Болиев А. Раҳбар маънавияти. - Т.: Маънавият, 2002.
13. Ғойибназаров Ш. Оммавий маданият.-Т.: Ўзбекистон, 2012. -240 б.
14. Ғойибов Н. Амир Темур даври маънавияти. -Т.: Адабиёт ва санъат, 2001.
15. Гумилев Л.Н. Қадимги турклар. -Т.: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси “Фан”, 2007.
16. Жабборов И. Ўзбеклар: турмуш тарзи ва маданияти. -Т.: Ўқитувчи, 2003.
17. Жалололдин Румий. Маснавийи маънавий. –Т.: 2004.
18. Жўраев М., Нарзикулова М. Миф, фольклор ва адабиёт. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006.
19. Зиёев Ҳ. Истиқлол-маънавият негизи. -Т.: Маънавият, 1999.

20. Иброҳим А. Миллат овози. -Т.: Шарқ, 2002.-240 б.
21. Иброҳимов А., Султонов Х., Жўраев Н. Ватан туйғуси. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
22. Имомназаров М. Миллий маънавиятимиз назариясига чизгилар. -Т.: Шарқ, 1998.-240 б
23. Ислом зиёси ўзбегим сиймосида.-Т.: Тошкент ислом университети, 2005. -360 б.
24. Камолова К. Юксак маънавият ва имон бутунлиги учун кураш –давр талаби. –Т.: Камалак, 2016. -184 б.
25. Каримов Иброҳим. Маънавият, фалсафа ва ҳаёт. –Т.: Фан, 2001. -214 б.
26. Комилов Н. Комил инсон ҳақида 4 рисола, -Т.: 1997.
27. Комилов Н. Тасаввуф. 2-китоб. -Т.: Ёзувчи, 1999.
28. Комилов Н. Тафаккур карвонлари.-Т.: Маънавият, 1999. -204 б.
29. Қадимий ҳикматлар. Тузувчи. Н.Раҳмон. –Т.: Адабиёт ва санъат, 1987.
30. Қаҳҳарова Ш. Глобал маънавият- глобаллашувнинг ғоявий асоси. -Т.: Тафаккур, 2009.
31. Қосимов Б. Уйғонган миллат маърифати.-Т.: “Маънавият” 2011.-320 б.
32. Қувондиқов И. Миллий-маънавий қадриятлар –ўзликни англаш омили. – Т.: Нишон -ношир, 2010.-100 б.
33. Қурононов М. Миллий тарбия.-Т.: Маънавият, 2007.-240 б.
34. Қуръони Карим маъноларининг таржимаси. Таржима ва изоҳлар муаллифи Абдулазиз Мансур.–Т.: “Тошкент ислом университети”, 2000.
35. Маврулов А, Қурононов М. Қуронбоев Қ. ва бошқалар. Гўзал ва бетакроримсан, муқаддас ватаним, жоним сенга фидо, Ўзбекистоним. – Т.: Маънавият, 2016.
36. Маврулов А. Маънавий баркамол инсон тарбияси. –Т.: Ўзбекистон, 2008. -80 б.
37. Мамашокиров С. Ваҳимами ёки ҳақиқат.-Т.: Иқтисод-молия, 2012.
38. Махмудов Т. Мустақиллик ва маънавият. –Т.: Шарқ, 2001.-160 б.
39. Маънавий тарбия: хрестоматия: -Т.: “Тўрон замин зиё”, 2014. -560 б.
40. Маънавий юксалиш йўлида. /Тўпловчи М.Қаршибоев.-Т.: Маънавият, 2008.-144 б.
41. Маънавият асослари: маърузалар курси / Ш.О.Мамадалиев, Р.У. Эрназаров, А.Эркаев ва бошқ. –Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2013. -158 б.
42. Маънавият юлдузлари. -Т.: А.Қодирий номидаги халқ мерос., 2001.- 408 б.
43. Маънавият: асосий тушунчалар изоҳли луғати. –Т.: Ғ.Ғуллом номидаги нашриёт- матбаа ижодий уй, 2009.
44. Миллий ғоя-хавфсизлик ва барқарорлик омили/ М.Жакбаров ва бошқ.: – Т.: Турон замин зиё, 2014.-216 б.
45. Мунавварова М. Миллий ғоянинг маънавий илдизлари.-Т.: Маънавият, 2011.- 96 б.
46. Мусаев О. ва бошқалар. Маънавият асослари. Ўқув-қўлланма.-Т.: Меҳнат, 2019. -310 б.
47. Мустақиллик: Изоҳли-илмий оммабоп луғат. –Т.: Шарқ, 2000.

48. Мусурмонова О. Маънавий қадриятлар ва ёшлар тарбияси. Т.: Зиё, 1996.
49. Муҳаммад Амин Яхё. Интернетдаги таҳдидлардан ҳимоя. –Т.: Мовароуннаҳр, 2016.
50. Отамуратов С. Глобаллашув ва миллий-маънавий хавфсизлик. –Т.: Ўзбекистон, 2013. -456 б.
51. Отамуратов С. ва бошқалар. Ўзбекистонда маънавий-руҳий тикланиш. -Т.: Янги аср авлоди, 2003.
52. Отамуратов С., Абдурахмонов М., Ризаев Ш., Ўзбекистонда маънавият соҳасидаги ислохотлар: ривожланиш босқичлари, эришилган натижалар истиқболи. -Т.: Akademiya, 2010.
53. Равшанов Ф. Маънавий тараққиётга таҳдидлар. –Т.: Мухаррир, 2010.
54. Саидов У. Шарқ ва Ғарб: маданияти туташган манзиллар. Янги аср авлоди, 2008.
55. Саттор М. Ўзбек удумлари. –Т.: Шарқ, 1993.
56. Сафаров О., Маҳмудов М. Оила маънавияти. -Т.: Маънавият, 2009.
57. Соатов Ғ. Зардуштийлик маданияти ва маънавият. -Қарши: Насаф, 2004.
58. Сулаймонова Ф. Шарқ ва Ғарб. -Т.: Ўзбекистон, 1997. -416 б.
59. Темур тузуклари. -Т.: Ўзбекистон, 2011.-184 б.
60. Туленов Ж. Қодиров Б., Ғафуров З. Маънавий юксалиш сари.-Т.: Меҳнат, 2000. -192 б.
61. Туленов Ж. Миллий қадриятлар ва ижтимоий тараққиёт. Ўзбекистон, 1999. -22.б.
62. Тўраев Ш. Маънавий таҳдид: фалсафий талқин. –Т.: Мухаррир, 2010.
63. Турсунов С., Муртазоев Б. Миллий маънавият ва баркамол авлод тарбияси. –Т.: Ўзбекистон, 2013.
64. Уватов У. Иймон нури.-Т.: Ёзувчи, 1996.-112 б.
65. Ҳамдамова М. Маънавият асослари. (Ўқ. кўл). Fan va texnologiya, Т.: -2008.
66. Ҳамидов Ҳ. Тасаввуф алломалари.-Т.: Шарқ, 2009.-208 б.
67. Ҳомидов Ҳ. “Авесто” файзлари. - Т.: А.Қодирий номидаги халқ мероси, 2001. 96 б.
68. Шайхова Х. Маънавият ва соғлом авлод камолоти. -Т.: Академия, 2006.
69. Шайхова Х., Назаров Қ. Умуминсоний қадриятлар ва маънавий камолот. –Т.: Ўзбекистон, 1992.
70. Шарифхўжаев М., З.Даврон. Маънавият асослари. (Ўқ. кўл.). -Т.: ТМИ, 2005.
71. Эркаев А. Миллий ғоя ва маънавият. -Т.: Маънавият, 2002.-240 б.
72. Эркаев А. Тафаккур эркинлиги. -Т.: Маънавият, 2007.-160 б.
73. Эркаев А.. Маънавият миллат нишони. -Т.: Маънавият, 1997.

Интернет сайтлари:

1. <http://e-adabiyot.uz>
2. <http://navoi.natlib.uz>
3. <http://e-tarix.uz>

4. [http://milliy manaviyat uz](http://milliy-manaviyat.uz)
5. [http:// www.nuu.uz](http://www.nuu.uz)
6. <http://istiqlol.samdu.uz>
7. <http://kitobxon.com/>
8. <http://navoi.natlib.uz>
9. <http://www.falsafa.uz>.
10. <http://www.lex.uz/>.
11. <http://www.natlib.uz/>